

Բովանդակություն

Աշխատանքի մասին

Նախարան

Գլուխ 1.

Խորհրդարանական ընտրություններում
ընտրողների իրավական կարգավիճակի
սահմանադրական հիմունքները

Գլուխ 2.

Խորհրդարանական ընտրություններում
պատգամավորության թեկնածուների
իրավական կարգավիճակի հիմունքները

« 2.1.

Պատգամավորության թեկնածուներին առաջադրվող
սահմանադրական պահանջները

« 2.2.

Պատգամավորության թեկնածուներին
ընթացիկ օրենսդրությամբ առաջադրվող պահանջները

« 2.3.

Պատգամավորության թեկնածուների իրավական
կարգավիճակը նախըտրական քարոզչության ընթացքում

Ֆ. ԹՈՒՆՅԱՆ

Լ. ՄԻՄՈՆՅԱՆ

խորհրդարանական ընտրություններում ընտրական գործընթացի հիմնական սուբյեկտների սահմանադրական-իրավական կարգավիճակը

Այս աշխատանքը նվիրված է արդի սահմանադրական տեսության կարևոր իրավական ինստիտուտի՝ խորհրդարանական ընտրությունների մի շարք հիմնահարցերի ուսումնասիրությանը:

Համեմատական իրավագիտության մեթոդով վերլուծված է մոտ 30 երիտասարդ ժողովրդավարության երկրների խորհրդարանական ընտրություններում ընտրական գործընթացի հիմնական սուբյեկտների սահմանադրական-իրավական կարգավիճակը: Հատուկ ուշադրություն է դարձված ՀՀ Ազգային ժողովի ընտրություններին ընտրողների և պատգամավորության թեկնածուների սահմանադրական-իրավական կարգավիճակի լուսաբանմանը, արված են որոշ առաջարկություններ ընտրական օրենսդրության կատարելագործման վերաբերյալ:

Գրքույկը կարող է օգտակար լինել պատգամավորների, պետական ծառայողների, իրավաբանական և քաղաքագիտական ուսումնական հաստատությունների դասախոսների և ուսանողների, ընտրությունների հիմնախնդիրներով հետաքրքրվող ընթերցողների համար:

**Խորհրդարանական ընտրություններում ընտրական գործընթացի
հիմնական սուբյեկտների սահմանադրական-իրավական կարգավիճակը**

Նախաբան

Քաղաքական իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին: Միայն ժողովուրդն է հանդիսանում իշխանության կրողը (տերը) և միակ աղբյուրը: Այս դասական ձևակերպումն արտահայտում է ժողովրդավարության, ժողովրդի ինքնիշխանության էությունը: Իրեն պատկանող քաղաքական (կամ պետական) իշխանությունը ժողովուրդն իրագործում է հիմնականում երկու ձևով. առաջին՝ ուղղակի, անմիջական ժողովրդահիշխանություն, երկրորդ՝ անուղղակի, ներկայացուցչական ժողովրդահիշխանություն:

Ուղղակի, անմիջական ժողովրդահիշխանություն իրագործելիս՝ ժողովուրդը հանդես է գալիս որպես իշխանության միակ տերը (կրողը), իսկ ներկայացուցչական ժողովրդահիշխանություն իրագործելիս՝ որպես իշխանության միակ աղբյուրը: Ժողովրդավարական և ժողովրդահիշխանության իրագործման վերոնշյալ ձևերն ամրագրված են արդի աշխարհի պետությունների սահմանադրություններում:

Ժողովրդավարության գլխավոր սկզբունքը (այն, որ իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին) ամրագրված է ՀՀ Սահմանադրության 2 հոդվածում: Ըստ էության, ՀՀ Սահմանադրության մյուս բոլոր դրույթները ծառայում են այս գերագույն պահանջի իրականացմանը: Նույն հոդվածի երկրորդ մասում սահմանվում են ժողովրդահիշխանության իրականացման ուղղակի, անմիջական (ազատ ընտրություններ, հանրաքվեներ) և ներկայացուցչական ու միջնորդավորված ձևերը՝ իշխանության իրականացումը՝ Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների և պաշտոնատար անձանց միջոցով: *Ժողովրդահիշխանությունը, որպես պետության կարևորագույն հատկանիշ, բնութագրում է ոչ միայն պետության էությունը, այլ նաև այն եղանակների, մեթոդների և ձևերի ամբողջությունը, որոնց միջոցով պետական մարմինները, տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրականացնում են Սահմանադրությամբ և օրենքներով իրենց վերապահված լիազորությունները: Այն արտացոլում է մարդու, քաղաքացու իրավունքների երաշխավորվածության ու պաշտպանվածության իրավական աստիճանը:*

Այսպիսով, ազատ ընտրությունները ժողովրդավարության, ժողովրդահիշխանության իրականացման կարևորագույն անմիջական, ուղղակի ձևն է¹:

¹ Ընտրությունների՝ որպես սահմանադրական ինստիտուտի դերի մասին, մանրամասն տես Dennis C. Mueller "Constitutional Democracy", New York, Oxford University Press, 1996, "Human Rights and Elections", Handbook, New York, Oxford, 1994, Ֆ. Թոլսյան, «Սախագահի ընտրության կարգը Ժամանակակից աշխարհում», «Միխթար գոշ», Երևան 1996թ., "İ äððè è àù áí ðù á èàì èðàèè ñðè-àñèí ì ãñ óáàðñóáá", İ .: 1980, "Èçàèðàðàèèí ù á ñèñóàì ù è ì äððè è á áððèóàçí ì ì ãñ óáàðñóáá", İ .: 1979, Ä. İ äèèàèí á, "Èçàèðàðàèèí ì á ì ðááí è èçàèðàðàèèí ù á ñèñóàì ù á áððèóàçí ù ò è ðàçàèââð ù è ðñý ñððáí ", İ .: 1987 è ò. ä.

Ընտրական իրավունքը՝ դա սահմանադրական իրավունք է, և սահմանադրության տեսության մեջ ընտրական իրավունք ասելով՝ հասկացվում է իրավական նորմերի ամբողջություն, որն ամրագրում է քաղաքացիների ընտրելու (ակտիվ) և իշխանության ներկայացուցչական մարմիններում ընտրվելու (պասիվ) ընտրական իրավունքը: Որոշ տեսաբաններ ավելի ընդգրկուն մոտեցում են ցուցաբերում՝ սահմանելով ընտրական իրավունքները և որպես դրա մաս՝ ակտիվ ու պասիվ ընտրական իրավունքները: Նրանց կարծիքով՝ «ընտրական իրավունքներն իրավունքների խումբ են, որոնք ապահովում են քաղաքացիների մասնակցության հնարավորությունը պետության և տեղական ինքնակառավարման ընտրովի մարմինների ձևավորմանը, ինչպես նաև անմիջական ժողովրդավարության ընթացակարգերին (ժողովրդական նախաձեռնություն, հանրաքվե, ետկանչ և այլն): Այդ իրավունքներից են առաջին հերթին ակտիվ ընտրական իրավունքը կամ ձայնի իրավունքը, որը երբեմն կոչում են նաև ընդհանուր ընտրական իրավունք, ապա՝ պասիվ ընտրական իրավունքը կամ ընտրվելու իրավունքը և, վերջապես՝ ընտրական մարմինների ձևավորմանը, պատգամավորության թեկնածուների առաջադրմանը մասնակցելու, ընտրովի ներկայացուցիչների և պաշտոնատար անձանց ետկանչի նախաձեռնությամբ հանդես գալու, առարկությունների, ընտրությունների արդյունքները բողոքարկելու և այլ իրավունքներ»²:

Քաղաքացիների այս սահմանադրական իրավունքները հանդիսանում են հիմնարար, և դրանց իրացումն ապահովվում է քաղաքացիների՝ ընտրական գործընթացի տարբեր փուլերում իրականացվող մի շարք կոնկրետ իրավասություններով և պարտականություններով:

Ինչպես և ցանկացած իրավաբանական գործընթաց, ընտրական գործընթացը՝ դա և՛ որոշակի գործունեություն է, և՛ այդ գործունեությունը կարգավորող իրավական նորմերի համակարգ: Սահմանադրական տեսության մեջ ընտրական գործընթացը սահմանվում է որպես **անհատների, մարմինների, կազմակերպությունների և խմբերի՝ օրենքով և սոցիալական նորմերով կարգավորվող գործունեություն՝ ուղղված ընտրությունների նախապատրաստմանն ու անցկացմանը**³: Լինելով նորմատիվ կարգավորվող՝ այդ գործունեությունը կանոնակարգված է և բաղկացած որոշակի, սահմանված հաջորդականությամբ դասավորված փուլերից (ընտրատարածքների և ընտրական տեղամասերի ձևավորում, ընտրական հանձնաժողովների կազմավորում, ընտրողների գրանցում, պատգամավորության թեկնածուների առաջադրում, նախընտրական քարոզչություն, քվեարկություն, ձայների հաշվարկ և ընտրությունների արդյունքների ամփոփում, ընտրությունների հնարավոր երկրորդ փուլ կամ նոր ընտրություններ, ընտրությունների վերջնական արդյունքների պարզում և ընտրությունների արդյունքների պաշտոնական հրապարակում):

Խորհրդարանական ընտրություններում ընտրական գործընթացի սուբյեկտներից են ընտրողները, պատգամավորության թեկնածուները, նրանց ներկայացուցիչները (վստահված

² Տես. Êî í ñèèððèí í í â (ãî ñóààðñóàáí í í â) î ðàáî çàððááæí ù ò ñòðáí . Ó:-ááí èè. Â 4-ò õî ì àð. Õî ì à 1-2. Í òà.ðàà. Á.Á. Ñððàø óí . -Ì .: Èçä. ÁÁÊ, 1995, էջ 139-140:

անծինք, լիազոր ներկայացուցիչները և այլոք), կուսակցությունների միավորումները (ընտրական բլոկներ, ընտրական միավորումներ և այլն), դիտորդները, ընտրական հանձնաժողովները, դատարանները և այլն:

Քաղաքացիներն ընտրելու և ընտրվելու իրենց սահմանադրական բազային իրավունքներն իրականացնելիս հանդես են գալիս որպես ընտրական գործընթացի տարբեր սուբյեկտներ. ակտիվ ընտրական իրավունքի դեպքում՝ որպես ընտրողներ, պասիվ ընտրական իրավունքի դեպքում՝ թեկնածուներ:

Ակտիվ ընտրական իրավունք ասելով հասկացվում է քաղաքացիների ծայնի իրավունքը, իշխանության ներկայացուցչական մարմնի կազմավորմանը մասնակցելու հնարավորությունը: Ակտիվ ընտրական իրավունքը՝ դա քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքն⁴ է ընտրել պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ներկայացուցիչներ:

Պասիվ ընտրական իրավունքը ներկայացուցչական իշխանության մարմնի կազմում կամ ընտրովի պաշտոնում անձամբ ընտրվելու քաղաքացիների հնարավորությունն է, որը վերապահվում է յուրաքանչյուր քաղաքացու, սակայն իրագործվում է սակավաթիվ ընտրողների կողմից:

Աշխարհի բոլոր պետություններում տվյալ երկրի Սահմանադրությամբ և ընտրական օրենսդրությամբ կարգավորվում են ընտրական իրավունքի ակտիվ և պասիվ եղանակները՝ սահմանելով որոշակի բնույթի պայմաններ (սահմանափակումներ): **Դրանք կոչվում են ընտրական ցենզեր: Այդ ցենզերը (պահանջները) լինում են ընդհանուր, որոնք կարգավորում են քաղաքացիների ակտիվ ընտրական իրավունքը, և լրացուցիչ, որոնք պետք է բավարարեն ընտրովի պաշտոններում ընտրվող թեկնածուները:**

Ընտրողի իրավական կարգավիճակը իրենից ներկայացնում է նրա իրավունքների և պարտականությունների ամբողջություն՝ կապված քվեարկությանը և օրենքով նախատեսված ու օրինական մեթոդներով անցկացվող մյուս ընտրական գործողություններին ընտրողի մասնակցության հետ⁵:

Հայաստանի Հանրապետությունում ընտրողի իրավական կարգավիճակի հիմքը կազմում են նրա իրավունքներն ու պարտականությունները՝ կապված Հայաստանում ընտրությունների անցկացման՝ օրենսդրությամբ սահմանված հիմնական սկզբունքների իրականացման հետ: Ընդ որում, ՀՀ Սահմանադրության 3 հոդվածի և ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 1 հոդվածի համաձայն՝ ընտրություններն անցկացվում են ընդհանուր, հավասար, ուղղակի ընտրական իրավունքի հիման վրա՝ գաղտնի քվեարկությամբ: Ընտրական իրավունք ունեցող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիներն ընտրություններին մասնակցում են անմիջականորեն, կամքի ազատ արտահայտությամբ, կամավոր

³ Նույն տեղում, էջ 340:

⁴ Որոշ երկրներում (Բելգիա, Արգենտինա, Հունաստան, Թուրքիա, Ավստրալիա, Մեքսիկա և այլն) քվեարկությանը մասնակցելը ոչ միայն իրավունք է, այլ նաև պարտականություն:

⁵ Տես Էջաժձաձեւի 1 ա ի ծաճի ը շճաժձաձեւի ու շ ի ծի ծաճի ա ԸՕ. Օ՝աճի ը շ շճ ճոճի ա. Ի ձա. ծաճ.-ա.թ .ի . Ա. Ա. Էճաճի -աճի շ.-Ի .: Էճա.Ի Ի Ը Ի Ա, 1999 էջ 151:

հիմունքներով: Պետությունը խթանում է, որպեսզի ընտրություններն անցկացվեն մրցակցության և այլընտրանքի սկզբունքներով:

Ընտրական իրավունքի սկզբունքների այդ ընդհանրությունն է ապահովում Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների կողմից ակտիվ և պասիվ ընտրական իրավունքի ձեռքբերումը՝ անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից, լեզվից, դավանանքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, սոցիալական ծագումից, գույքային կամ այլ դրությունից:

[Գլուխ 1. Խորհրդարանական ընտրություններում ընտրողների իրավական կարգավիճակի սահմանադրական հիմունքները](#)

Հայաստանի Հանրապետությունում, ինչպես և աշխարհի շատ պետություններում, սահմանադրություններն ամրագրում են քաղաքացիների ընտրական իրավունքին վերաբերող մի շարք ընդհանուր պահանջներ՝ ակտիվ ընտրական իրավունքի ցենզեր⁶: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 27 հոդվածի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետության 18 տարին լրացած քաղաքացիներն ունեն անմիջականորեն կամ կամքի ազատ արտահայտությամբ ընտրված իրենց ներկայացուցիչների միջոցով պետության կառավարմանը մասնակցելու իրավունք»: ՀՀ Սահմանադրության 27 հոդվածում ամրագրված է նաև, թե ովքեր չեն կարող ընտրել և ընտրվել: Սահմանադրության այս հոդվածի հիման վրա Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգրքի 2 հոդվածի 1-ին կետում սահմանվում են պահանջներ՝ ակտիվ ընտրական իրավունք ձեռք բերելու համար: Այդ նորմերը սահմանում են Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների հիմնական քաղաքական իրավունքը, որի բովանդակությունը լիովին համապատասխանում է 1948թ. Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 21 և 1966թ. Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 25 հոդվածների պահանջներին և այլ միջազգային իրավական նորմերի:

Կարելի է պնդել, որ տվյալ երկրի քաղաքացի և 18 տարին լրացած լինելու ցենզերը, առանց մշտաբնակության պահանջի, միջազգայնորեն ընդունված նորմեր են, և նույնն են նաև Ուկրաինայում, Ռումինիայում, Մոլդովայում, Խորվաթիայում, Բելառուսում, Էստոնիայում, Ղազախստանում, Մակեդոնիայում, Ալբանիայում, Լատվիայում, Լիտվայում, Բուլղարիայում, Հունգարիայում, բացառությամբ որոշ երկրների (ՌԴ, Վրաստան, Սլովակիա, Սլովենիա, Չեխիա և Լեհաստան)⁷:

---

⁶ Տես մանրամասն Ն. Ա. "Êî í ñèððîèí í í á ì ðàâî çàðóáâæí ú ò ñòðàí ÑÍ Ã": Ó-áá. í î ñî áè.á.- Ì í ñè.á. Բ. ձե.ն.ö, 1998, էջ 240-246:
⁷ Աշխատանքում օգտագործված տարբեր երկրների ընտրական օրենքներից մեջբերումները տրված են հետևյալ ժողովածուից-"Նáí ðí èè èçáèðàðáèúí ú ò çáèí í í á ñòðàí Óáí ððáèúí í è é Áí ñò -í í é Ááðí í ú ", Èèáá, IFES, 1995թ.

Իրավագործունակությունից զրկվածության հանգամանքը որպես ընտրական իրավունքից զրկելու հիմք ամրագրված է նաև Չեխիայի Հանրապետությունում¹³:

Կամ ընտրելու իրավունք ձեռք բերելու նաև ավելի խիստ սահմանափակումներ: Դրանցից են բնակչության առողջության պաշտպանությանը վնասելը, հարկադիր բուժման վայրերում պահվելը, ժամկետային զինծառայության մեջ գտնվելը, հոգեկան հիվանդությունը, հասարակական իրավունքներից, ծայնի իրավունքից զրկված լինելը, կալանավորվելը, ազատագրվելը՝ քննության տակ գտնվելու կամ հանցագործության մեջ մեղադրվելու դեպքում, դատարանի կողմից ոչ իրավագոր ճանաչվելը, դատարանի կողմից ընտրական իրավունքներից զրկված լինելը: Այսպիսով, ընտրական իրավունքից զրկված են իրավագործունակություն չունեցող կամ սահմանափակ իրավագործունակությամբ անձինք:

Առանձնահատուկ սահմանափակում կա Չեխիայում: Ընտրություններին մասնակցելու խոչընդոտ է օրենքով սահմանված անձնական ազատության սահմանափակումը՝ կապված բնակչության առողջության պաշտպանության հետ¹⁴:

Իսկ Սոլովայի Հանրապետությունում, 1993 թ. հոկտեմբերի 14-ին ընդունված «Խորհրդարանի ընտրությունների մասին» օրենքի 4 հոդվածի 1-ին կետի a, b ենթակետերի համաձայն՝ ընտրություններին չեն կարող մասնակցել ժամկետային զինծառայության մեջ գտնվող և հոգեկան հիվանդ քաղաքացիները¹⁵:

Հետաքրքիր է նշել, որ Լեհաստանի Հանրապետությունում քվեարկության չեն մասնակցում դատական իշխանության կողմից հասարակական իրավունքներից, պետական տրիբունալի կողմից ծայնի իրավունքից զրկված, մտավոր անլիարժեքության պատճառով օրենսդրական կարգով ծայնի իրավունքից բացարձակապես կամ ամբողջությամբ զրկված անձինք¹⁶:

Իսկ Լատվիայի Հանրապետությունում, 1992 թ. հոկտեմբերի 20-ին ընդունված «5-րդ Սեյմի ընտրությունների մասին» օրենքի 3 հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ ծայնի իրավունքից զրկված են ձերբակալված, քննության տակ գտնվող կամ հանցագործության մեջ մեղադրվող անձինք, որոնց համար մեկուսացման միջոց ընտրված է բանտային կալանքը:

Լիտվայում, 1992թ. հուլիսի 9-ին ընդունված «Սեյմի ընտրությունների մասին» օրենքի 2 հոդվածի համաձայն՝ դատարանի կողմից անիրավագործունակ ճանաչված քաղաքացիները չեն կարող մասնակցել ընտրություններին¹⁷:

Յուրահատուկ ընտրական ցենզ է սահմանված Հունգարիայում: 1994թ. դեկտեմբերի խմբագրությամբ ընդունված «Խորհրդարանի անդամների ընտրությունների մասին» N XXXIV 89 օրենքի 2 հոդվածի a, b, d կետերի համաձայն՝ ծայնի իրավունքից զրկվում է ցանկացած անձ, որը գտնվում է խնամակալության տակ, որը սահմանափակում կամ բացառում է նրա

¹³ Տես 1990թ. օգոստոսի 28-ին ընդունված «Չեխիայի Ազգային խորհրդի ընտրությունների մասին» օրենքի հ.2-ի կետ 2-Նույն տեղում, էջ 368:

¹⁴ Տես «Չեխիայի Ազգային խորհրդի ընտրությունների մասին» օրենքի հ.2-ի, կետ 3-Նույն տեղում, էջ 368:

¹⁵ Տես նույն տեղում, էջ 160:

¹⁶ Տես «Սեյմի ընտրությունների մասին» Լեհաստանի օրենքի հ.7-Նույն տեղում, էջ 178:

¹⁷ Տես նույն տեղում, էջ 108, 118:

գործունակությունը, դատարանի վերջնական որոշմամբ հեռացված է հանրային գործերի մասնակցությունից, քրեական կարգով հարկադիր բուժման է դատապարտված:

Իսկ Ղազախստանում, 1995թ. ընդունված «Ղազախստանի Հանրապետությունում ընտրությունների մասին» Ղազախստանի Հանրապետության օրենքի 4 հոդվածի համաձայն՝ ընտրություններին չեն մասնակցում դատարանի կողմից ընտրական իրավունքներից զրկված քաղաքացիները¹⁸:

Այսպիսով, ընտրողը (քաղաքացին), բավարարելով որոշակի պահանջներ, ձեռք է բերում ակտիվ ընտրական իրավունք, որն իրականացնում է ընտրությունների գործընթացի II-րդ փուլում՝ քվեարկության միջոցով: Այդ պատճառով քվեարկությունը խիստ կարևորվում է, և քվեարկությանը մասնակցելու մեխանիզմները բոլոր երկրների խորհրդարանական ընտրություններին վերաբերող օրենքներում մանրամասն կարգավորված են տարբեր ընտրական խմբերի, այդ թվում՝ պետության տարածքում և պետության տարածքից դուրս բնակվող, արտասահմանում գտնվող, դժվարամատչելի վայրերում ապրող խմբերի, գինձառայողների, հաշմանդամների, քվեարկությանը մասնակցելու դժվարություն ունեցողների, հիվանդանոցներում, հանգստյան տներում գտնվողների, ազգային փոքրամասնությունների և այլոց համար:

ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 2 հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ «Ընտրությունների նախապատրաստման և անցկացման ընթացքում արտասահմանում բնակվող կամ գտնվող Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիներն ունեն ընտրական իրավունք»: ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 9 հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների ընտրական իրավունքի իրականացումն ապահովելու համար Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական և հյուպատոսական ներկայացուցչությունների ղեկավարները, Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի սահմանած կարգով, կազմում են ընտրական ցուցակներ, որոնցում Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի սահմանած կարգով ընդգրկվում են Հայաստանի ընտրական իրավունք ունեցող այն քաղաքացիները, ովքեր բնակվում կամ գտնվում են Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս: Ընդ որում, «Ընտրողի բնակվելու կամ գտնվելու վայր համարվող պետությունում Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական կամ հյուպատոսական ներկայացուցչության բացակայության դեպքում, քաղաքացին, ընտրական ցուցակներում ընդգրկվելու հայտով, կարող է դիմել սահմանակից կամ իր բնակվելու կամ գտնվելու վայրին ավելի մոտ գտնվող պետությունում գործող Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական կամ հյուպատոսական ներկայացուցչություն»:

Այսպիսով, Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս ապահովվում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների ընտրական իրավունքի իրականացումը, բայց այդ իրավասության իրականացման մեխանիզմի սահմանումը վերապահված է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովին, ինչը պրակտիկայում մի շարք բարդություններ է առաջացնում ընտրական իրավունքի իրացման, դրա վարչական և դատական կարգով պաշտպանության գործում: Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի սահմանած կարգն

¹⁸ Տես նույն տեղում, էջ 62, 88:

արդյունավետ չէ և չի կարող արտերկրի մեր քաղաքացիների իրավունքների իրականացման բավարար հիմք համարվել:

Համեմատության ենթարկած բոլոր պետությունների քաղաքացիները, որոնք գտնվում են արտասահմանում, ունեն ընտրական ակտիվ իրավունք, այդ թվում՝ Ուկրաինայում, Խորվաթիայում, Ալբանիայում, ՌԴ-ում, Ռումինիայում, Բուլղարիայում, Էստոնիայում: Այս երկրներում գործում են նաև ընտրական իրավունքի իրականացման *օրենքով* մանրամասնված համարժեք, համանման մեխանիզմներ:

Ստորև ներկայացնենք նշված հարցում Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգավորվածության պրակտիկայից տարբերվող այլ երկրների որոշ առանձնահատկություններ:

Այսպես՝ Խորվաթիայում, ըստ »Խորվաթիայի Հանրապետության Խորհրդարանի (Սաբորի) ներկայացուցիչների ընտրությունների մասին« օրենքի 5 հոդվածի՝ քաղաքացիները, որոնք ընտրությունների օրը գտնվում են արտասահմանում, բայց բնակվում են Խորվաթիայում, քվեարկում են դիվանագիտական բաժիններում՝ ըստ Խորվաթիայում իրենց բնակության վայրի: Ընտրողները, որոնք Խորվաթիայում չեն ապրում, քվեարկում են պետական ցուցակների հիման վրա՝ օրենքով սահմանված հատուկ կարգով:

Ալբանիայում 1992թ. փետրվարի 4-ին ընդունված »Ալբանիայի Հանրապետության Ժողովրդական ասամբլեայի ընտրությունների մասին« օրենքի 23 հոդվածի համաձայն՝ քաղաքացիները, որոնք մշտապես բնակվում են Ալբանիայից դուրս, բայց մինչև ընտրությունների օրը գտնվում են Ալբանիայում, գրանցվում են ընտրական ցուցակներում՝ ըստ իրենց նախկին բնակության վայրի: Այս անձանց քվեարկության մասնակցելու իրավունքի մասին նշում է կատարվում միջազգային անձնագրում¹⁹:

Հատուկ առանձնացնենք Բուլղարիայի Հանրապետությունում գործող օրենսդրական դրույթը: Ըստ 1991թ. օգոստոսի 20-ին ընդունված »Ազգային ասամբլեայի անդամների, մունիցիպալ խորհուրդների անդամների և քաղաքապետների ընտրությունների մասին« օրենքի 11 հոդվածի՝ արտասահմանում ժամանակավորապես կամ մշտապես բնակվող և մինչև ընտրություններն այնտեղ մնալու մտադրություն ունեցող քաղաքացիներն, ընտրական ցուցակներ մտցվում են, եթե անձամբ ընտրություններին մասնակցելու ցանկություն են հայտնել: Ի հավաստումն այն բանի, որ ընտրողը քվեարկել է, վերջինիս միջազգային անձնագրում հատուկ նշում է կատարվում²⁰:

ՌԴ-ում ընտրությունների նախապատրաստման և անցկացման ընթացքում ՌԴ տարածքից դուրս գտնվող կամ բնակվող ՌԴ քաղաքացիները Պետական դումայի պատգամավորների ընտրություններին ունեն ՌԴ այլ քաղաքացիների հետ հավասար իրավունքներ²¹:

¹⁹ Տես նույն տեղում, էջ 340, 16:

²⁰ Տես նույն տեղում, էջ 45:

²¹ Տես 1999թ. հունիսի 24-ին ընդունված «ՌԴ Դաշնային Ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌԴ դաշնային օրենքի հ.4-ի կետ 5-՝ "Նáí ðí èè çàèí í í á ÐÓ", էջ 134:

Լատվիայում, հաշվի առնելով մեծաթիվ սփյուռքի առկայությունը, խորհրդարանական ընտրությունների մասին օրենքի մեկ ամբողջ գլուխ է հատկացված արտերկրում գտնվողների ընտրական իրավունքը, դրա իրականացման կարգը հանգամանորեն սահմանելու համար²²:

Բուլղարիայում, արտասահմանում ժամանակավորապես կամ մշտապես բնակվող և մինչև ընտրությունները այնտեղ մնալու մտադրություն ունեցող քաղաքացիները մտցվում են ընտրական ցուցակներ, եթե անձամբ ընտրություններին մասնակցելու ցանկություն են հայտնել: Քվեարկության փաստն ամրագրվում է ընտրողի միջազգային անձնագրում նշում կատարելով²³:

Էստոնիայում, երկրից դուրս գտնվողների համար, Հայաստանի նման, սահմանվում է հաշվառման կարգ: Սակայն, եթե Հայաստանում ընտրողներն ընտրական ցուցակներում ընդգրկվում են Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի սահմանած կարգով, ապա Էստոնիայում ընտրողները ներառվում են ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիների պետական ռեգիստրում՝ Էստոնիայի կառավարության սահմանած կարգով: 1996 թվականին ընդունված «Պետական ժողովի ընտրությունների մասին» օրենքի 21 հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ «Արտասահմանում մշտապես բնակվող ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիներն, ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիների պետական ռեգիստրում ընդգրկվում են Էստոնիայի արտասահմանյան ներկայացուցչությունների միջոցով՝ Էստոնիայի կառավարության սահմանած կարգով»: Էստոնիայում առանձնացված է նաև այլ ընտրական խումբ՝ Էստոնիայի ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիները, որոնք մշտապես բնակվում են Էստոնիայի տարածքում, բայց այդ տարածքը Էստոնիայի իրավասության տակ չէ: Այս կատեգորիայի ընտրողները նույնպես մտցվում են Էստոնիայում ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիների պետական ռեգիստր: Այս անգամ ևս ռեգիստրում ընդգրկելու կարգը սահմանում է Էստոնիայի կառավարությունը²⁴:

Հաջորդ ընտրական խումբը, որոնց համար սահմանված է քվեարկությանը մասնակցելու առանձնացված կարգ, զինժառայողներն են:

ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ զորամասերի տեղակայման տարածքում բնակվող զինժառայողները և նրանց ընտանիքների՝ ընտրելու իրավունք ունեցող անդամները, բացառությամբ մոտակա բնակավայրից առնվազն 50 կիլոմետր հեռու տեղակայված զինվորական մասերի զինժառայողների, ընդգրկվում են համապատասխան ընտրական տեղամասի (որի տարածքում տեղակայված է զորամասը) ընտրական ցուցակներում՝ զորամասի ղեկավարության՝ ընդհանուր հիմունքներով ներկայացված տվյալների հիման վրա:

²² Տե՛ս 1992թ. հոկտեմբերի 20-ին ընդունված «5-րդ Սեյմի ընտրությունների մասին» Լատվիայի օրենքի գլուխ 6, 59-67 հ.հ.-"Náí ðí èè èçáèðàðäèúú ù ò çàèí í í â ñððàí Óáí ððàèúú í é è Áí ñòí -í í é Ááðí í ù ", էջ 115-116:

²³ Տե՛ս 1991թ. օգոստոսի 20-ին ընդունված «Ազգային ասամբլեայի անդամների, մունիցիպալ խորհուրդների անդամների և քաղաքապետների ընտրությունների մասին» օրենքի հ.11-Նույն տեղում, էջ 45:

²⁴ Մանրամասն տե՛ս 1996 թ. ընդունված «Պետական ժողովի ընտրությունների մասին» Էստոնիայի օրենքի 21 հոդվածի կետ 3-Նույն տեղում, էջ 386:

ՌԴ-ում, զինմասում գտնվող զինծառայողների, զինմասի տեղակայման տարածքում բնակվող նրանց ընտանիքների անդամների և այլ ընտրողների ընտրական ցուցակը կազմում է տեղամասային ընտրական հանձնաժողովը՝ զինմասի հրամանատարի ներկայացրած տվյալների հիման վրա²⁵:

Ղազախստանում, պահակակետերում գտնվող զինծառայողների, ինչպես նաև նրանց ընտանիքների անդամների և այլ ընտրողների ընտրական ցուցակները կազմվում են զինմիավորի հրամանատարի ներկայացրած տվյալների հիման վրա²⁶:

Փաստորեն, ՌԴ-ում և Ղազախստանում, ի տարբերություն Հայաստանի, կազմվում են առանձին ընտրական ցուցակներ, որոնցում, բացի զինծառայողներից և նրանց ընտանիքների անդամներից, ներառվում են նաև զինմասի տեղակայման տարածքում բնակվող այլ ընտրողներ:

Մինչդեռ, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ առանձին ընտրական ցուցակներ կազմվում են միայն այն դեպքում, եթե զինմասը մոտակա բնակավայրերից առնվազն 50 կմ հեռու է տեղակայված: Այդ զինվորական մասերի ընտրական ցուցակները կազմում են զինվորական մասերի ղեկավարները և քվեարկությունից ոչ ուշ, քան 20 օր առաջ հանձնում են մարզային ընտրական հանձնաժողովին:

Հայաստանում, ինչպես նաև ՌԴ-ում, Ղազախստանում և այլ երկրներում, զորամասի տարածքից դուրս բնակվող և ընտրական իրավունք ունեցող զինծառայողներն ընտրողների ցուցակներում ընդգրկվում են ընդհանուր հիմունքներով:

Նույն կարգն է սահմանված նաև Ալբանիայում, որտեղ 1992թ. փետրվարի 4-ին ընդունված «Ալբանիայի Հանրապետության ժողովրդական ասամբլեայի ընտրությունների մասին» օրենքի 22 հոդվածի համաձայն՝ «Ալբանիայի Հանրապետությունում զինծառայություն անցնող կամ զինմասում ապրող ընտրողների ընտրական ցուցակները կազմվում և հրապարակվում են բազմակարծության ժամանակավոր գործկոմների կողմից՝ զինմասերի և զինվորական ստորաբաժանումների հրամանատարության աջակցությամբ: Մյուս զինծառայողներն ընտրական ցուցակներում ժամանակավոր գործկոմների կողմից գրանցվում են ըստ բնակության վայրի»²⁷:

Մեր կարծիքով, առանձնահատուկ պետք է անդրադառնալ այն կարևոր հանգամանքին, որ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 9 հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն նախատեսված դեպքերում Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի սահմանած կարգով ընտրական ցուցակները կազմում են օտարերկրյա պետություններում Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական կամ հյուպատոսական ներկայացուցչությունների, կալանքի տակ պահելու լիազորություն ունեցող հաստատությունների և զինմասերի ղեկավարները:

²⁵ Տես 1999թ. հունիսի 24-ին ընդունված «ՌԴ Դաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌԴ դաշնային օրենքի հ.15-ի կետ 4-՝ "Նáí ðí è è çàêí í í à ÐÓ", էջ 137:

²⁶ Տես 1995թ. ընդունված «Ղազախստանի Հանրապետությունում ընտրությունների մասին» օրենքի հ.26-՝ "Նáí ðí è è è çàêè ðàçàèüí ù ò çàêè í í à òððáí Õáí òðàèüí í é è Áí òðí ÷í í é Ááðí í ù ", էջ 93:

²⁷ Մանրամասն տես նույն տեղում, էջ 16:

Փաստորեն, բոլոր այն դեպքերում, երբ ընտրական ցուցակները կազմում է ոչ թե ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 9 հոդվածի 4-րդ կետով նախատեսված հիմնական սուբյեկտը՝ համայնքի ղեկավարը, այլ տվյալ ընտրական խումբը ներկայացնող սուբյեկտը, ընտրական ցուցակ կազմելու կարգը օրենսգրքով չի սահմանված: Այն սահմանելու իրավունքը վերապահված է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովին:

Սա այն դեպքերից մեկն է, երբ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովն օժտված է, ոչ այնքան մասնավոր-իրավական բնույթի, այլ օրենքի մակարդակի նորմատիվ լիազորությամբ: Ընդ որում, այդ լիազորությամբ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովն օժտվում է ոչ թե առանձին օրենքով, որտեղ սահմանված կլինի կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի ողջ գործունեության կարգավորման սկզբունքները, այլ ՀՀ ընտրական օրենսգրքով, ինչը Հայաստանի՝ ընտրական հարաբերությունների կարգավորման այսօրվա պայմաններում չի կարելի արդյունավետ համարել:

Հետաքրքիր է նաև նշել, որ «Ազգային խորհրդի ընտրությունների մասին» Չեխիայի Ազգային խորհրդի օրենքի 8-9 հոդվածների համաձայն՝ Չեխիայի Հանրապետությունում ընտրական ցուցակներն, ինչպես ընդհանրապես, այնպես էլ զինծառայողների համար, կազմում է տեղական ազգային կոմիտեն: Եթե խոսքը գնում է Չեխիայի Հանրապետությունում զինված ուժերի, ազգային անվտանգության բանակի ծառայողների մասին, որոնք ապրում են զորանոցներում, ապա ընտրական ցուցակները տեղական ազգային կոմիտեն կազմում է զինվորական կազմավորման ղեկավարների հետ համատեղ՝ ըստ այն զորանոցի գտնվելու վայրի բնակելի կետի, որտեղ վերոնշյալ ընտրողները հաշվառված են²⁸:

Վերադառնալով զինծառայողների ընտրական խմբի իրավական կարգավիճակին՝ նշենք, որ, օրինակ, Մոլդովայի Հանրապետությունում նրանք ընդհանրապես զրկված են ընտրություններին մասնակցելու իրավունքից: Այսպես՝ Մոլդովայի Հանրապետությունում «Ժամկետային զինծառայության մեջ գտնվող քաղաքացիները չեն կարող մասնակցել ընտրություններին»²⁹:

Լիտվայի Հանրապետությունում, 1992թ. հուլիսի 9-ին ընդունված «Սեյմի ընտրությունների մասին» օրենքի 23 հոդվածի համաձայն՝ զինծառայության կամ այլ ընտրանքային ծառայության մեջ գտնվող անձինք ընդգրկվում են այն ընտրական տեղամասի ընտրական ցուցակներում, որտեղ մշտապես բնակվել են մինչ զորակոչը:

Հատուկ նշենք նաև, որ Լիտվայի Հանրապետությունում առանձնացված է նաև ընտրական խումբ՝ կապված ոչ զինվորական ծառայության հետ: Վերոնշյալ օրենքի նույն հոդվածի համաձայն՝ ազգային պաշտպանության և ներքին գործերի համակարգի ծառայողները, ծառայության պիտանի ճանաչված և կրկին ծառայության անցած սպաները մտցվում են այն ընտրատարածքների ընտրական ցուցակներում, որտեղ իրենք մշտապես բնակվում են³⁰:

²⁸ Տես նույն տեղում, էջ 369:

²⁹ Մանրամասն տես 1993թ. հոկտեմբերի 14-ին ընդունված «Մտրիդարանի ընտրությունների մասին» Մոլդովայի օրենքի հ.4-ի 1 կետի a ենթակետ-Նույն տեղում, էջ 160:

³⁰ Տես նույն տեղում, էջ 121:

Բուլղարիայի Հանրապետությունում, գեներալների (ծովակալների), սպաների, ենթասպաների, ժամանակավորապես զինծառայության մեջ գտնվող անձանց և բանակային ծառայողների անուններն ընտրական ցուցակներում ընդգրկվում են ըստ իրենց բնակության վայրի և ընտրությունների օրվանից առաջ գրանցված հասցեի: Ժամկետային զինծառայության մեջ գտնվող անձանց անունները ժամանակավոր գործկոմի կողմից ընտրական ցուցակներում ընդգրկվում են զինմասի գտնվելու վայրին մոտ ընտրական կետում: Ժամկետային զինծառայության մեջ գտնվող անձանց ընտրական ցուցակները յուրաքանչյուր զինմասում պատրաստվում է տվյալ զինմասի հրամանատարի հսկողությամբ³¹:

Յուրահատուկ են հաշմանդամների, քվեարկությանը մասնակցելու դժվարություն ունեցողների, սանատորիաներում, հիվանդանոցներում, ստացիոնար բուժփնիմարկներում գտնվողների՝ որպես առանձնահատուկ ընտրական խմբերի կարգավիճակի հիմնահարցերը:

«Ղ ընտրական օրենսգրքում վերոնշյալ ընտրական խմբերի կարգավիճակն առանձնացված չէ, այսինքն՝ նրանք քվեարկությանը մասնակցում են ընդհանուր կարգով, ինչը լուրջ խոչընդոտ է այդ խմբերի ընտրական իրավունքների իրականացման համար:

Իսկ, օրինակ, Ռուսաստանի Ղաշնությունում, 1999թ. հունիսի 24-ին ընդունված «ՌՂ Ղաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌՂ դաշնային օրենքի 15 հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ ըստ ընտրողների ժամանակավոր գտնվելու վայրի (հիվանդանոցներում, առողջարաններում, հանգստյան տներում և ժամանակավոր գտնվելու այլ վայրերում) ձևավորվող ընտրական տեղամասի ընտրողների ցուցակը, ինչպես և մյուս դեպքերում, կազմվում է համապատասխան տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի կողմից, որին, տվյալ դեպքում, ընտրողների մասին տվյալները ներկայացնում են վերոնշյալ հաստատությունների ղեկավարները³²:

Ուկրաինայում, 1994թ. դեկտեմբերի 22-ի խմբագրությամբ «Ուկրաինայի ժողովրդական պատգամավորների ընտրությունների մասին» օրենքի 20 հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ հիվանդանոցներում, այլ առողջարանական բուժփնիմարկներում ձևավորվում են ընտրական տեղամասեր և ըստ այդ տեղամասերի կազմվում ընտրական ցուցակներ՝ տվյալ հաստատության ղեկավարի ներկայացրած տվյալների հիման վրա³³:

Լեհաստանի Հանրապետությունում, հիվանդանոցներում, սոցիալական ապահովության հիմնարկներում (հավանաբար խոսքը ծերանոցների մասին է) գտնվող այն անձանց համար, որոնք ներառյալ ընտրությունների օրը գտնվելու են այդ տեղերում, ընտրական ցուցակներ կազմվում են GMINA-ի համապատասխան հաստատությունների կողմից: Այդ անձանց ցուցակները GMINA ներկայացնում են հաստատությունների ղեկավարները³⁴:

Բուլղարիայի Հանրապետությունում, 1991թ. օգոստոսի 20-ին ընդունված «Ազգային ասամբլեայի անդամների, մունիցիպալ խորհուրդների անդամների և քաղաքապետների ընտրությունների մասին» Բուլղարիայի օրենքի 12 հոդվածի համաձայն՝ առողջարաններում,

³¹ Տես 1991թ. օգոստոսի 20-ին ընդունված «Ազգային ասամբլեայի անդամների, մունիցիպալ խորհուրդների անդամների և քաղաքապետների ընտրությունների մասին» Բուլղարիայի օրենքի հ.10-Նույն տեղում, էջ 45:

³² Տես "Նáí ðí èè çàèí í í à ÐÓ", էջ 137:

³³ Տես "Նáí ðí èè èçàèðàðàèüí ù ð çàèí í í à ñððáí Õáí ððàèüí í é è Áí ñðí -í í é Áàðí í ù ", էջ 315:

ծննդատներում, հիվանդանոցներում գտնվող քաղաքացիները քվեարկում են այդ հիմնարկի ղեկավարի կազմած ընտրական ցուցակով:

Ղազախստանի Հանրապետությունում, 1995թ. ընդունված «Ղազախստանի Հանրապետությունում ընտրությունների մասին» օրենքի 26 հոդվածի համաձայն՝ առողջարաններում, առողջարանական հիմնարկներում, հանգստյան տներում, հիվանդանոցներում ձևավորվում են ընտրական տեղամասեր, և տվյալ հիմնարկի ղեկավարի ներկայացրած տվյալների հիման վրա կազմվում են ընտրական ցուցակներ: Ի տարբերություն Հայաստանի, առանձին ընտրական խմբերի համար ընտրական ցուցակներ կազմելու կարգը Ղազախստանի Հանրապետությունում չի սահմանում կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը, այլ օրենքում սահմանված է, որ «ընտրողների ցուցակները կազմվում են ընտրությունների կազմակերպման համար հարմար ձևով»³⁵:

Ղազախստանի Հանրապետությունում հատուկ կարգ է սահմանված նաև քվեարկությանը մասնակցելու դժվարություն ունեցողների համար: Այսպես՝ վերոնշյալ օրենքի 46 հոդվածի համաձայն՝ այն դեպքերում, երբ ընտրողները չեն կարողանում գալ շրջանային ընտրական տեղամաս՝ առողջական վիճակի և այլ պատճառներով, շրջանային ընտրական հանձնաժողովը նրանց պահանջով քվեարկություն է կազմակերպում այդպիսի ընտրողների գտնվելու տեղերում: Այն դեպքում, երբ ընտրողը ոչ ուշ, քան ընտրություններից 3 օր առաջ գիտի, որ չի կարող գալ ընտրական տեղամաս, իրավունք ունի իր քվեաթերթիկը նախապես փոխանցել շրջանային ընտրական հանձնաժողով: Քվեաթերթիկն ստանալիս ընտրողն ստորագրում է ընտրական ցուցակում: Քվեաթերթիկը լրացնելուց հետո ընտրողը այն տեղադրում է ծրարում, որը սոսնձվում, կնքվում և ստորագրվում է ընտրական հանձնաժողովի անդամի կողմից, և ապա փոխանցվում շրջանային ընտրական հանձնաժողովին, որտեղ էլ կնքված ծրարը պետք է պահվի մինչև ընտրությունների օրը:

Ռումինիայում, ըստ 1992թ. հունվարի 15-ին ընդունված «Ներկայացուցիչների պալատի և Սենատի ընտրությունների մասին» N 68/1992 օրենքի 59 հոդվածի՝ անկողնուն գամված ընտրողների մոտ, իրենց խնդրանքով և ընտրական հանձնաժողովի նախագահի թույլտվությամբ, ուղարկվում է քվեարկության կազմակերպմանը մասնակցող աշխատանքային խումբ, որն իր հետ տանում է նշված ընտրողների քվեարկելու իրավունքի իրականացման ապահովման համար անհրաժեշտ բոլոր ընտրական նյութերը³⁶:

Առաջ անցնելով նշենք, որ Հայաստանում քվեարկությանը մասնակցելու առանձին կարգ է սահմանված ձերբակալված և կալանքի տակ գտնվող քաղաքացիների համար, ընդ որում՝ ձերբակալված քաղաքացիների իրավունքների ազատ իրականացման ավելի լայն հնարավորություններ են նախատեսված, քան կալանքի տակ գտնվողների համար:

Այսպես, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 52 հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ձերբակալված քաղաքացիները քվեարկությանը մասնակցում են իրենց հաշվառման վայրում կազմակերպված տեղամասում՝ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի սահմանած կարգով:

³⁴ Տես «Մեյմի ընտրությունների մասին» Լեհաստանի օրենքի հ.14-ի կետ 1-Նույն տեղում, էջ 179:

³⁵ Մանրամասն տես նույն տեղում, էջ 45, 93:

Մինչդեռ, կալանքի տակ գտնվող ընտրողներն իրենց քվեարկելու իրավունքն իրականացնում են առանձին ցուցակներով, առանձին ընտրական տեղամասերում՝ կալանքի տակ պահելու լիազորություն ունեցող հաստատությունների ղեկավարների նախապատրաստած, կազմակերպած և նրանց իսկ կողմից անցկացվող ընտրական գործընթացում: Ըստ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 9 հոդվածի 5-րդ կետի՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի սահմանած կարգով ընտրողների ցուցակները կազմում են ...կալանքի տակ պահելու լիազորություն ունեցող հաստատությունների ղեկավարները: Վերոնշյալ հաստատությունների ղեկավարները, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն կալանքի տակ գտնվող ընտրողների ցուցակները կազմում են մարզային ընտրական հանձնաժողովի անդամի մասնակցությամբ, քվեարկությունից 3 օր առաջ:

Ըստ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 15 հոդվածի 4-րդ կետի՝ կալանքի տակ պահելու լիազորություն ունեցող հաստատություններում ընտրական տեղամասեր են կազմվում կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի կողմից սահմանված կարգով: Այդ հաստատություններում, ընտրությունները ընտրական օրենսգրքով և կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի կողմից սահմանված կարգով, նախապատրաստում, կազմակերպում և անցկացնում են այդ հաստատությունների ղեկավարները:

Լեհաստանում, օրինակ, տարբերակված չէ ընտրողը ձերբակալված է, թե կալանավորված, բայց քվեարկությանը մասնակցելու առանձնացված կարգ է սահմանված ուղղիչ հաստատություններում, բանտերում գտնվողների համար: Այսպես՝ 1991թ. հուլիսի 3-ին ընդունված «Սեյմի ընտրությունների մասին» օրենքի 14 հոդվածի համաձայն՝ ընտրությունների օրը ներառյալ ուղղիչ հաստատություններում, բանտերում գտնվող անձանց ընտրական ցուցակները կազմում են GMINA-ի համապատասխան ստորաբաժանումները: Վերջիններիս, ուղղիչ հաստատություններում, բանտերում գտնվող վերոնշյալ անձանց ցուցակները տրամադրվում են այդ հաստատությունների տնօրինությունների կողմից՝ ոչ ուշ, քան ընտրություններն անցկացնելու օրվանից 14 օր առաջ³⁷:

Յուրահատուկ կարգ է սահմանված Լատվիայի Հանրապետությունում, որտեղ ձերբակալվածների ընտրական խմբի մասին «5-րդ Սեյմի ընտրությունների մասին» օրենքում նշում չկա, բայց նույն օրենքի 3 հոդվածի 2-րդ կետում ամրագրված է՝ «ձայնի իրավունքից զրկված են ...2) կալանքի տակ գտնվող, քննության տակ գտնվող կամ հանցագործության մեջ մեղադրվող անձինք, որոնց համար մեկուսացման միջոց ընտրված է ազատագրվումը: Այդ անձինք կորցնում են ձայնի իրավունքը, բայց նրանք կարող են ընտրվել»: Վերջին դրույթը բացառիկ դեպք է՝ վերոնշյալ անձինք կորցնում են ակտիվ ընտրական իրավունքը, իսկ պասիվ ընտրական իրավունքը, որի ձեռքբերման համար օրենսդրությամբ, որպես կանոն, ավելի խստ պահանջներ են սահմանվում՝ ոչ³⁸:

Հետաքրքիր է նշել, որ համեմատական վերլուծության ենթարկված երիտասարդ ժողովրդավարության եվրոպական երկրներում առանձնացված են նաև այլ ընտրական

³⁶ Տես մանրամասն նույն տեղում, էջ 96-97, 214:

³⁷ Տես նույն տեղում, էջ 179:

խմբեր և սահմանված է նրանց ակտիվ ընտրական իրավունքի իրականացման առանձնահատուկ կարգ, որոնք Հայաստանում՝ ելնելով բնակչության ազգային-էթնիկական կառուցվածքից, իրավակարգավորման պրակտիկայից, ընտրական գործընթացում առանձնացված չեն դիտարկվում:

Ընտրական այդպիսի խմբերից, թերևս, անդրադառնանք միայն էթնիկական փոքրամասնությունների խմբին, որոնց ընտրական իրավունքների հիմնախնդիրները մշտական բանավեճի առարկա են: Դրանք բազմակողմանի ուսումնասիրման են ենթարկվել եվրոպական, ամերիկյան մի շարք գիտնականների կողմից:

Ընդհանրապես առանձնացվում են էթնիկ խմբերի ընտրական իրավունքների իրականացման երաշխիքներ, որոնք տարբեր երկրներում կիրառվում են տարբեր համադրություններով կամ առանձին: Այդ երաշխիքները ներառում են ինչպես առանձին ընթացակարգերի սահմանում, այնպես էլ բացառությունների ամրագրում: Դրանցից են. 1. առանձին ընտրատարածքների կազմումը, 2. առանձին ցուցակների կազմումը, 3. կուսակցությունների համար համամասնական ընթացակարգով ամրագրված անցողիկ սահմանի (որպես կանոն՝ 5%-ի) նվազեցումը կամ բացառումը և այլն: Ամերիկյան գիտնական Առնեդ Լիֆարթը, նշելով էթնիկ խմբերի ներկայացուցչության ապահովման հատուկ կարգի որոշ առավելություններ, միաժամանակ իր «Ընտրական իրավունքները և դրանց քաղաքական հետևանքները» աշխատությունում իրավացիորեն շեշտում է, որ էթնիկ խմբերի համար ընտրական առանձնահատուկ ընթացակարգերի սահմանում՝ 1. այդ խմբերի հաշվառման հետ կապված տեխնիկական բարդություններ է առաջացնում, 2. նրանց միջև թշնամանքի պոտենցիալ վտանգ է պարունակում³⁹:

Հետաքրքիր է, որ մեր կողմից ուսումնասիրված երկրներից, օրինակ, Սլովենիայում, սահմանված է Ա. Լիֆարթի առաջարկած տարբերակը: Այն է՝ ազգային փոքրամասնությունների համար գործում է համամասնական ներկայացուցչության ընդհանուր սկզբունքը: Այսպես՝ Սլովենիայի 1992թ. մարտի 10-ին ընդունված «Պետական պալատի ընտրությունների մասին» օրենքի 2 հոդվածի համաձայն՝ իտալական և հունգարական ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչները, որոնք ունեն ձայնի իրավունք, իրավունք ունեն ընտրել և ընտրվել պատգամավոր իտալական և հունգարական ազգային փոքրամասնությունների կողմից: Պատգամավորները ընտրվում են հետևյալ սկզբունքով՝ մեկ պատգամավոր մոտավորապես հավասար թվով ընտրողներից: Ներկայացուցչության այս ընդհանուր սկզբունքին են ենթարկվում նաև ազգային փոքրամասնությունները: Նույն օրենքի 2 հոդվածի համաձայն՝ իտալական և հունգարական ազգային փոքրամասնություններն իրավունք ունեն ընտրել՝ յուրաքանչյուրը Պետական պալատի մեկական պատգամավոր⁴⁰:

Իսկ Խորվաթիայում սահմանված է առանձին ընտրատարածքների ստեղծման տարբերակը: Այսպես՝ Խորվաթիայի Հանրապետությունում էթնիկ փոքրամասնությունները և

³⁸ Մանրամասն տե՛ս նույն տեղում, էջ 108:

³⁹ Ազգային փոքրամասնությունների ընտրական իրավունքների մասին մանրամասն տե՛ս հետևյալ գրքում. Grofman B. Lijphart A. "Electoral Laws and Their Political Consequences", "Agathon Press", New York, 1994, p. 113-121:

⁴⁰ Տե՛ս "Ռáí ðí èè èçàèðààèüí ú ð çàèí í í â ñððáí Õáí ððàèüí í é è Áí ñðí ÷í í é Áàðí í ú ", էջ 296:

հանրույթները, որոնք 1981 թվականի հաշվարկով կազմում են Խորվաթիայի Հանրապետության ողջ բնակչության 8 տոկոսից ավելին, »Խորվաթիայի Հանրապետության Խորհրդարանի ներկայացուցիչների ընտրությունների մասին» օրենքի 10 հոդվածի համաձայն՝ պետք է ներկայացված լինեն խորհրդարանում: Ընդ որում, նույն օրենքի 23 հոդվածում սահմանված է ներկայացուցիչների ընտրության կարգը: Խորվաթիայի Հանրապետությունում այնքան է կարևորված խորհրդարանում փոքրամասնությունների ներկայացուցչության ապահովման խնդիրը, որ խորհրդարանում փոքրամասնություններին հատկացված տեղերը լրացնելու համար անգամ նորընտիր խորհրդարանի պալատների աշխատանքի առաջին նստաշրջանի սկսվելուց հետո 60 օրվա ընթացքում նախատեսվում է պարտադիր կերպով զուգահեռ ընտրությունների անցկացում՝ փոքրամասնությունների համար ստեղծվող հատուկ ընտրատարածքներում⁴¹:

Ընտրական գործընթացի կարևոր փուլերից է **ընտրողների գրանցումը: Այն ընտրողի կողմից իր ձայնի իրավունքի իրականացման անհրաժեշտ նախապայման է, և նշանակում է ընտրողների ցուցակում անձի ներառում, որի հիման վրա էլ այդ անձը կարող է մասնակցել քվեարկությանը:**

Ինչպես ընտրական իրավունքի արևմտյան մասնագետ Ռ. Ջ. Կարլսոնն է նշում իր «Ընտրողների գրանցման համակարգերը Կանադայում և Արևմտյան Եվրոպայում» գրքում⁴². «ընտրողների գրանցման նպատակն այն է, որ ձայնի իրավունք ունեցող ընտրողի անձն այնպես նույնականացվի, որ միայն ինքը կարողանա քվեաթերթիկը գցել քվեատուփի մեջ»:

Հայաստանում, ըստ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 10 հոդվածի՝ ընտրողների ցուցակներում պարտադիր կարգով ընդգրկվում են ընտրելու իրավունք ունեցող, տվյալ համայնքում հաշվառված բոլոր քաղաքացիները, ինչպես նաև տվյալ համայնքում ժամանակավորապես կամ մշտապես բնակվող և հաշվառում չունեցող այն քաղաքացիները, ովքեր քվեարկության օրվանից ոչ ուշ քան 5 օր առաջ, ՀՀ Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի սահմանած կարգով, համայնքի ղեկավարին են ներկայացնում ընտրողների ցուցակում իրենց անունը, ազգանունն ընդգրկելու վերաբերյալ հայտ:

Իսկ ՌԴ-ում տվյալ ընտրական տեղամասում ընտրական ցուցակներում ընդգրկվելու (գրանցվելու) իրավունք ունեն ոչ միայն մշտապես, այլ նաև առավելապես այդ տեղամասում բնակվող ընտրողները⁴³:

Լեհաստանում մշտական բնակչության վայր չունեցող ընտրողը քվեարկողների ցուցակում ընդգրկվում է ըստ ընտրությունների պահին բնակչության վայրի՝ GMINA-ին (պետական

⁴¹ Տես «Խորվաթիայի Հանրապետության Խորհրդարանի (Սաբորի) ներկայացուցիչների ընտրությունների մասին» օրենքի հ.26-Սույն տեղում, էջ 343:

⁴² Carlson R. J. "Voter Registration Systems in Canada and Western Europe", New York, 1974, p.1.

⁴³ Տես մանրամասն «ՌԴ Դաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» օրենքի հ.16-ի կետ 2 և «ՌԴ քաղաքացիների հանրաքվեին մասնակցելու իրավունքի և ընտրական իրավունքների հիմնական երաշխիքների մասին» ՌԴ դաշնային օրենքի հ.17-ի կետ 2- "Найди è è çàèì í í à ÆÖ", էջ 137, 48:

հանձնարարությամբ ցուցակ կազմող մարմին) ընտրություններից ոչ ուշ, քան 7 օր առաջ ներկայացրած իր պահանջի հիման վրա⁴⁴:

Երկրների մեծ մասում, որոնց խորհրդարանական ընտրությունների մասին օրենքները ենթարկվել են համեմատության, գործում են լրացուցիչ ընտրական ցուցակներ: Հայաստանում նախկին ընտրական օրենսդրությամբ նախատեսված էր լրացուցիչ ընտրական ցուցակներ կազմելու հնարավորություն, բայց 1999թ. ընդունված նոր ընտրական օրենսգիրքը չի նախատեսում լրացուցիչ ընտրական ցուցակների գոյություն՝ բացառելով հնարավոր չարաշահումները:

Հետաքրքիր է, որ Ալբանիայում, Մոլդովայում, եթե ընտրողը փոխում է իր բնակության վայրն ընտրողների ցուցակները հրապարակելուց հետո մինչ ընտրությունների օրը, նրա գրավոր պահանջով իրավասու մարմինը տալիս է վկայական՝ նոր բնակության վայրում քվեարկելու համար, և ընտրական ցուցակում նշում է արվում: Տրված վկայականի հիման վրա ընտրողը գրանցվում է լրացուցիչ ընտրական ցուցակում՝ ըստ նոր բնակության վայրի⁴⁵:

Լեհաստանում, ոչ թե կազմվում են քվեարկողների լրացուցիչ ցուցակներ, այլ ընտրությունների օրը մարզային ընտրական հանձնաժողովն ավելացնում է արդեն կազմված քվեարկողների ցուցակում՝

1. ձայնի իրավունքի վկայական ներկայացնող անձանց,
2. քվեարկողների ցուցակում չընդգրկված անձանց, եթե վերջիններս կարող են ապացուցել, որ տվյալ ընտրատարածքում գրանցված մշտական բնակիչներ են, և եթե քվեարկողների ցուցակ կազմող մարմինը (GMINA) հաստատում է, որ այդ անձը գրկված չէ ձայնի իրավունքից⁴⁶:

Լիտվայի Հանրապետությունում օրենքով սահմանված է միայն ընտրողների ցուցակների կազմումն սկսելուց հետո մինչ ավարտն ընկած ժամանակահատվածում մշտական բնակության վայրը փոխած ընտրողների գրանցման կարգը: Նրանք ընդգրկվում են նոր բնակության վայրի ընտրողների ցուցակում՝ հանվելով նախկին բնակության վայրի ընտրական տեղամասի ընտրողների ցուցակից⁴⁷:

Այն դրույթը, որ ընտրողներն իրավունք ունեն ընդգրկվելու միայն ընտրողների մեկ ցուցակում, օրենքով ամրագրված է Հայաստանում և համեմատության ենթարկված բոլոր երկրներում: Դա ընտրական կարևոր՝ հավասարության սկզբունքի՝ «մեկ ընտրող՝ մեկ ձայն» պահանջի կարևոր երաշխիքներից մեկն է:

Ընտրողների ցուցակները սովորաբար մշտապես վարվող փաստաթղթեր են և վերանայվում են որոշակի պարբերականությամբ:

Օրինակ՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 9 հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Հայաստանում ընտրողների ցուցակները վերանայվում են յուրաքանչյուր տարվա հունվար և հունիս

⁴⁴ Տես 1991թ. հուլիսի 3-ին ընդունված «Սեյմի ընտրությունների մասին» Լեհաստանի օրենքի հ.13, "Naj dŹe eĉaĉeĉadāeui Ź Ź ĉaĉi i i ā nōdai Ōai dōaēui i e e Ai nōi -i i e Āaĉi i Ź" - էջ 179:

⁴⁵ Տես «Ալբանիայի Հանրապետության Ժողովրդական ասամբլեայի ընտրությունների մասին» օրենքի 25 հոդված, Մոլդովայում 1993թ. հոկտեմբերի 14-ին ընդունված «Մտրիդարանի ընտրությունների մասին» օրենքի հ.29-Նույն տեղում, էջ 17, 165:

⁴⁶ Տես «Սեյմի ընտրությունների մասին» Լեհաստանի օրենքի հ.22-Նույն տեղում, էջ 180:

⁴⁷ Տես «Սեյմի ընտրությունների մասին» Լիտվայի օրենքի հ.21-Նույն տեղում, էջ 120:

ամիսներին: *Սակայն օրենքով չի սահմանվում թե ինչպես պետք է ցուցակներից հանվեն դրանցում ներառված լինելու իրավունքը կորցնող անձինք կամ ընդգրկվեն այդ իրավունքը ձեռք բերած նոր ընտրողներ:*

Այդ առումով շատ հետաքրքիր է ընտրողների գրանցման իրավակարգավորման Ռումինիայի պրակտիկան, որտեղ օրենքում ամրագրված է՝ «ընտրողների ցուցակները մշտական և հատուկ փաստաթուղթ են»: Դրանք նորացվում են ամեն տարվա հունվար ամսին, ինչպես նաև ընտրությանների օրը նշանակելուց հետո 15 օրվա ընթացքում: Ընտրողների ցուցակներից պետք է հանվեն.

1. մահացած անձինք՝ հանրային գործառույթների իրականացման տեղական ծառայությունների կողմից տեղեկացման հիման վրա: Այդ ծառայություններն են գրանցում մահացածներին, և նրանք պարտավոր են տեղեկացնել այդ մասին 24 ժամվա ընթացքում,
2. ռումինական քաղաքացիությունից զրկված անձինք՝ արդարադատության նախարարության կողմից տեղեկացման հիման վրա,
3. ընտրական իրավունքից զրկված անձինք՝ պետական հաստատությունների կողմից տեղեկացման հիման վրա⁴⁸:

Քաղաքացիներն ընտրելու և ընտրվելու իրենց սահմանադրական բազային իրավունքներն իրականացնելիս հանդես են գալիս որպես ընտրական գործընթացի տարբեր սուբյեկտներ. ակտիվ ընտրական իրավունքի դեպքում՝ որպես ընտրողներ, պասիվ ընտրական իրավունքի դեպքում՝ թեկնածուներ:

Պասիվ ընտրական իրավունքը ներկայացուցչական իշխանության մարմնի կազմում կամ ընտրովի պաշտոնում անձամբ ընտրվելու քաղաքացիների հնարավորությունն է, որը վերապահվում է յուրաքանչյուր քաղաքացու, սակայն իրագործվում է սակավաթիվ ընտրողների կողմից:

[Գլուխ 2. Խորհրդարանական ընտրություններում պատգամավորության թեկնածուների իրավական կարգավիճակի հիմունքները](#)

Խորհրդարանական ընտրությունների ընտրական գործընթացի հաջորդ սուբյեկտը *պատգամավորության թեկնածուներն* են: Այդ կարգավիճակում են հանդես գալիս քաղաքացիները՝ իրենց պասիվ ընտրական իրավունքն իրականացնելիս:

Պասիվ ընտրական իրավունքը՝ դա քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքն է ընտրվել պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմիններ: Պասիվ ընտրական իրավունքը քաղաքացու մոտ չի ծագում պատգամավորության թեկնածու գրանցման պահից: Այդ իրավունքն ունի օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները բավարարող յուրաքանչյուր քաղաքացի: Պասիվ ընտրական իրավունքը պաշտպանվում է

⁴⁸ Տես «Մենատի և ներկայացուցիչների պալատի ընտրությունների մասին» N 68/1992 Ռումինիայի օրենքի 7, 9 հ.հ.-Նույն տեղում, էջ 203:

ընտրական իրավունքի նորմերով և ինստիտուտներով՝ ընտրական գործընթացի բոլոր փուլերում:

Ի տարբերություն ակտիվ ընտրական իրավունքի, պասիվ ընտրական իրավունքի իրականացումը կախված չէ միայն քաղաքացու կամքից: Քաղաքացու՝ խորհրդարանի պատգամավոր ընտրվելը հնարավոր է, եթե նրա թեկնածությունը աջակցության արժանանա անմիջական ընտրողների կամ ընտրական միավորումների կողմից՝ առաջադրման և գրանցման փուլում, ինչպես նաև նա քվեարկության ընթացքում ստանա անհրաժեշտ ձայներ: Պետությունը միայն ապահովում է քաղաքացիների համար խորհրդարան ընտրվելու հավասար պայմաններ:

Թեկնածուն այն անձն է, որ քվեարկվում է որոշակի պաշտոնի կամ պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման համապատասխան ներկայացուցչական մարմիններ ընտրվելու համար⁴⁹: Առաջին դեպքում նա պաշտոնի թեկնածու է, իսկ երկրորդ դեպքում՝ պատգամավորության թեկնածու:

Սույն աշխատանքը վերաբերում է օրենսդիր պետական իշխանության համապատասխան ներկայացուցչական մարմնի թեկնածուների իրավական կարգավիճակի ուսումնասիրությանը:

Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի Ղաշնության ընտրական օրենսդրության մեջ թեկնածուների մասին խոսվում է երկու համատեքստով՝ թեկնածուներ՝ մինչ ընտրական հանձնաժողովների կողմից իրենց գրանցումը և գրանցված թեկնածուներ: Արտասահմանյան երկրների ընտրական օրենսդրություններում թեկնածուի մասին խոսելիս, որպես կանոն, ենթադրվում է սահմանված կարգով առաջադրված անձը, այսինքն՝ ոչ միայն արդեն որպես թեկնածու գրանցված անձը⁵⁰: Միաժամանակ շատ ռուսական գիտնականներ գտնում են, որ պատգամավորության թեկնածուների իրավական կարգավիճակը ծագում է համապատասխան ընտրական հանձնաժողովում նրանց գրանցման պահից⁵¹:

Մեր կարծիքով, երկու մոտեցումներն էլ հիմնավորված են: Այնուամենայնիվ, պատգամավորության թեկնածուների կարգավիճակն ամբողջ ծավալով կարող է իրացվել միայն գրանցումից հետո: Այդ պահից է նրանց վրա տարածվում պատգամավորության թեկնածուների գործունեության բոլոր երաշխիքները:

Ինչպես իրավացիորեն նշում է Ա. Ե. Պոստնիկովը, **պատգամավորության թեկնածուի կարգավիճակը՝ դա նրա իրավունքների, պարտականությունների և գործունեության երաշխիքների ամբողջությունն է**⁵²:

Նախ անդրադառնանք պատգամավորության թեկնածուների սահմանադրական իրավական կարգավիճակին:

⁴⁹ Տե՛ս Постников А. Е. Избирательное право России. М.: ÈÍ ÔÐÀ:Ì -Í Î ÐÌ À, 1996, էջ 64:

⁵⁰ Տե՛ս Canada Elections Act. 1990, P.1.

⁵¹ Տե՛ս Избирательное право и Избирательный процесс в Российской федерации, էջ 193:

⁵² Տե՛ս Постников А. Е.-Նշված աշխ., էջ 65:

« 2.1. Պատգամավորության թեկնածուներին առաջադրվող սահմանադրական

պահանջները

Բոլոր երկրների սահմանադրություններում, որպես կանոն, ամրագրված են պասիվ ընտրական իրավունքը կարգավորող խիստ և ընդգրկուն ցենզեր. տարիքային, քաղաքացիության, մշտաբնակության և այլն: Ղրանք լրացուցիչ պահանջներ են, որոնց պետք է համապատասխանեն որևէ պաշտոնում ընտրվող (տվյալ դեպքում խորհրդարանի պատգամավոր) բոլոր քաղաքացիները:

Համեմատության ենթարկված երկրներում պատգամավորության թեկնածուների համար տարիքային, քաղաքացիության, մշտաբնակության և մյուս ցենզերը տարբեր են և, ի տարբերություն ընտրողների ակտիվ ընտրական իրավունք ձեռք բերելու համար սահմանված ցենզերի, շատ ավելի խիստ են:

Օրինակ՝ ուսումնասիրված երկրներից *տարիքային* ցենզն ավելի բարձր է Ադրբեջանում, Ղրղզստանում, Ղազախստանում, Կրաստանում, Տաջիկստանում, Լիտվայում, Ուզբեկստանում⁵³: Այդ երկրներում, ինչպես և Հայաստանում, պատգամավոր կարող են ընտրվել 25 տարին լրացած քաղաքացիները:

Որոշ երկրներում մեծ քաղաքականություն երիտասարդների մուտքի հնարավորությունն ավելի ընդլայնվում է, այդ իսկ պատճառով պատգամավորության թեկնածուների համար սահմանված է ավելի ցածր տարիքային ցենզ:

Օրինակ, Լատվիայի Սեյմի, Էստոնիայի Պետական ժողովի, Բելառուսի և ՌԴ խորհրդարանների ստորին պալատների անդամներ կարող են ընտրվել 21 տարին լրացած քաղաքացիները⁵⁴:

Որպես կանոն, երբ խորհրդարանն ունի 2 պալատ, տարիքային ցենզն ավելի բարձր է վերին պալատ ընտրվող թեկնածուների համար: Օրինակ, Բելառուսի և Ղազախստանի սենատների անդամներ կարող են ընտրվել 30 տարին լրացած քաղաքացիները⁵⁵:

Կարևոր սահմանադրական ցենզերից մեկն է *մշտաբնակության* ցենզը, որն ընտրվելու իրավունք է վերապահում միայն այն քաղաքացիներին, ովքեր օրենքով սահմանված կարգով որոշակի ժամանակահատված մշտապես բնակվում են տվյալ պետության տարածքում: Այս ցենզը գործում է շատ պետություններում, սակայն ամենուր ունի իր առանձնահատկությունները: Որոշ երկրներ մշտաբնակության ցենզը սահմանում են միայն խորհրդարանի վերին պալատի՝ Սենատի անդամ դառնալու հավակնություն ունեցող թեկնածուների համար: Օրինակ, Բելառուսի Սենատ ընտրվող թեկնածուն պետք է առնվազն 5 տարի բնակված լինի համապատասխան մարզի կամ Մինսկ քաղաքի տարածքում: Իսկ

⁵³ Աշխատանքում օգտագործված մեջբերումները ԱՊՀ և բալթյան երկրների սահմանադրություններից տրված են հետևյալ ժողովածուից՝ Новые Конституции стран СНГ и Балтии. сборник документов. Вып. 2.-М.: Манускрипт, Юрайт, 1998:

⁵⁴ Տես Լատվիայի Սահմանադրության II բաժին հ.9, Էստոնիայի Սահմանադրության հ.60, Բելառուսի Սահմանադրության հ.92, ՌԴ Սահմանադրության հ.97 կետ 1-Новые Конституции стран СНГ и Балтии", էջ 572, 636, 155, 383:

⁵⁵ Տես Բելառուսի Սահմանադրության հ.92, Ղազախստանի Սահմանադրության հ.51 կետ 4-Նույն տեղում, էջ 155, 244:

Ներկայացուցիչների պալատի պատգամավոր ընտրվելու համար մշտաբնակության ցենզ Սահմանադրությամբ նշված չէ⁵⁶:

Ղրղզստանում ևս մշտաբնակության պահանջը առնվազն 5 տարի է, բայց, ի տարբերություն վերոնշյալի, այստեղ երկու պալատների պատգամավորության թեկնածուների համար սահմանված են նույն ցենզերը⁵⁷:

Հետաքրքիր է նշել, որ Էստոնիայի Հանրապետության Պետական ժողովի անդամ ընտրվելու համար մշտաբնակության և անգամ երկրում բնակվելու պահանջ ընդհանրապես սահմանված չէ ինչպես Սահմանադրությամբ, այնպես էլ «Պետական ժողովի ընտրությունների մասին» օրենքով⁵⁸:

Նմանապես, մշտաբնակության ցենզ ընդհանրապես սահմանադրական մակարդակով սահմանված չէ Կրաստանի խորհրդարանի, ՌԴ Պետական դումայի, Տաջիկստանի Օլի Մաջլիսի և Լատվիայի Սեյմի պատգամավորության թեկնածուների համար⁵⁹:

ԱՊՀ և բալթյան երկրներում Սահմանադրությամբ հիմնականում ամրագրված են մշտաբնակության հետևյալ ցենզերը: Պատգամավորության թեկնածուն պետք է բնակված լինի երկրի տարածքում՝ Ղազախստանում, ՂՀ Սենատ ընտրվելու համար՝ առնվազն 3 տարի, Ղրղզստանում, Ուկրաինայում՝ առնվազն 5 տարի: Իսկ Լիտվայում պահանջվում է, որ պատգամավորության թեկնածուն միայն մշտապես բնակվի երկրում⁶⁰:

Հետաքրքրական է, որ նախկինում 1994թ. դեկտեմբերի 22-ի փոփոխություններով, «Ուկրաինայի ժողովրդական պատգամավորների ընտրությունների մասին» օրենքի 2 հոդվածի համաձայն՝ Ուկրաինայի Գերագույն Ռադայի ժողովրդական պատգամավոր ընտրվելու համար քաղաքացին պետք է առնվազն վերջին 2 տարին մշտապես բնակվեր երկրի տարածքում: Փաստորեն, 1996թ. հունիսի 28-ին ընդունված նոր Սահմանադրությունը 3 տարով խստացրել է մշտաբնակության պահանջը:

Բոլոր երկրներում խորհրդարանի ընտրությունների վերաբերմամբ գործում է թեկնածուների *քաղաքացիության* ցենզը: Սակայն, որպես կանոն, ամրագրված է միայն ընտրությունների օրը քաղաքացի հանդիսանալու պահանջը:

Մինչդեռ, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 64 հոդվածով պահանջվում է, որ պատգամավորության թեկնածուն վերջին 5 տարում հանդիսանա Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի: Նմանատիպ խիստ պահանջ սահմանված է միայն Ղազախստանում՝ և միայն Սենատի պատգամավորության թեկնածուների համար, այն

⁵⁶ Տես Բելառուսի Սահմանադրության հ.92-Նոյն տեղում, էջ 155:

⁵⁷ Տես Ղրղզստանի Սահմանադրության հ.56 կետ 1-Նոյն տեղում, էջ 290:

⁵⁸ Տես Էստոնիայի Սահմանադրության (Հիմնական օրենքի) հ.60-Նոյն տեղում, էջ 636 և 1996թ. ընդունված «Պետական ժողովի ընտրությունների մասին» օրենքի հ.2- "Náí ðí èè èçáèðàðäëüí ù ò çàéí í í à ñððáí Õáí ððäëüí í é è Áí ñð ÷í í é Ááðí í ù "-էջ 382:

⁵⁹ Տես Վրաստանի Սահմանադրության հ.49, ՌԴ Սահմանադրության հ.97, Տաջիկստանի Սահմանադրության հ.48 և Լատվիայի Սահմանադրության հ.9- "Новые Конституции стран СНГ и Балтии", էջ 187, 383, 409, 572:

⁶⁰ Տես Ղազախստանի Սահմանադրության հ.51 կետ 4, Ղրղզստանի Սահմանադրության հ.56, Ուկրաինայի Սահմանադրության հ.76, Լիտվայի Սահմանադրության հ.56-Նոյն տեղում, էջ 244, 290, 527, 593:

էլ համեմատաբար մեղմ՝ պահանջվում է առնվազն 5 տարվա, այլ ոչ թե վերջին 5 տարվա քաղաքացիություն⁶¹:

«Տահմանադրությամբ ամրագրված այս ցենզն, այնքան էլ հիմնավորված չէ, ինչի մասին վկայում է նաև այդ հարցի իրավակարգավորման միջազգային փորձի ուսումնասիրումը: Կարծում ենք, նպատակահարմար է նշել մինչև ընտրությունների օրը քաղաքացի լինելու պայմանը՝ թողնելով մշտաբնակության 5 տարվա պահանջը:

Ելնելով իշխանությունների տարանջատման սահմանադրական սկզբունքից, բոլոր երկրների սահմանադրություններն արգելում են խորհրդարանի՝ որպես մշտապես գործող օրենսդիր մարմնի, անդամին (պատգամավորին), զբաղեցնել պետական այլ պաշտոն, ծավալել ձեռնարկատիրական գործունեություն կամ կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից:

Այսպես՝ «Տահմանադրության 65 հոդվածի համաձայն՝ »Պատգամավորը չի կարող զբաղեցնել պետական այլ պաշտոն կամ կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից«:

Բելառուսի Հանրապետության Սահմանադրության 92 հոդվածի համաձայն՝ խորհրդարանի վերին պալատի՝ Սենատի, անդամները չեն կարող միաժամանակ լինել կառավարության անդամներ, սակայն ստորին Ներկայացուցչական պալատի անդամները կարող են միաժամանակ լինել կառավարության անդամներ: Իսկ Ղրղզստանի Սահմանադրության 56 հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ պատգամավորը կարող է զբաղվել գիտական, մանկավարժական և այլ ստեղծագործական գործունեությամբ, եթե այդ գործունեությունը վնաս չի հասցնում նրա պատգամավորական պարտականությունների կատարմանը⁶²:

Այսինքն, պետական այլ պաշտոն զբաղեցնող, ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվող կամ, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից, վճարովի այլ աշխատանք կատարող անձինք պետք է համապատասխանաբար հրաժարական տան, թողնեն իրենց վերոնշյալ գործունեությունը՝ ընտրություններից հետո կամ մինչև ընտրությունները:

Միաժամանակ նշենք, որ աշխարհի գրեթե բոլոր երկրների սահմանադրություններում ամրագրված է ընտրությունները *հավասար ընտրական իրավունքի* հիման վրա անցկացնելու *սկզբունքը*, որը ենթադրում է, որ պատգամավորության թեկնածուների համար պետք է սահմանվի հավասարություն ապահովող պահանջներ, այդ թվում նաև՝ պետական այլ պաշտոններ զբաղեցնել արգելող պահանջը: Այս խնդիրը Հայաստանում, Ուկրաինայում, Բուլղարիայում, Խորվաթիայում, Ալբանիայում, Ռուսաստանի Դաշնությունում, Մոլդովայում, Լիտվայում, Ղազախստանում և այլ երկրներում՝ ընտրությունների անցկացման և պետական իշխանության իրականացման սկզբունքները միասնական և փոխկապված դիտարկելով, կարգավորվել է պատգամավորության թեկնածուների *համար սահմանելով յուրահատուկ ցենզեր՝ անհամատեղելիության, »ընտրվելու անկարողության«* և այլն: Նշված պահանջները

⁶¹ Տես Ղազախստանի Սահմանադրության հ.51-ի կետ 4-Նույն տեղում, էջ 244:

⁶² Տես նույն տեղում, էջ 155-156, 290:

որոշ երկրներում ամրագրվում են սահմանադրություններում, մյուսներում ավելի լայն կարգավորվում են ընտրական օրենսդրությամբ (օրենսգրքերով, օրենքներով): Այդ ցեղերին դեռ կանդիդատներն են ուսումնասիրված երկրների ընտրական օրենսդրություններով սահմանված պատգամավորության թեկնածուների կարգավիճակի հիմնահարցերը քննարկելիս:

Պատգամավորության թեկնածուների համար առկա են *Սահմանադրությամբ* ամրագրված շատ հետաքրքիր և ուշադրության արժանի ցեղեր:

Ներկայացնենք դրանց որոշ յուրահատկություններ:

Օրինակ, Ղազախստանում, Սահմանադրության 51 հոդվածի համաձայն՝ սենատորները պետք է ունենան բարձրագույն կրթություն և առնվազն 5 տարվա աշխատանքային ստաժ: Իսկ Ուկրաինայի Սահմանադրության 76 հոդվածի համաձայն՝ Չերագույն Ռադայի անդամ չեն կարող ընտրվել այն քաղաքացիները, որոնք ունեն դատվածություն (դիտավորյալ հանցագործության կատարման համար), և այդ դատվածությունն օրենքով սահմանված կարգով մարված կամ հանված չէ⁶³:

Ադրբեջանում, ըստ Հանրապետության Սահմանադրության 92 հոդվածի՝ պատգամավոր չեն կարող ընտրվել երկքաղաքացիություն ունեցող անձինք, կրոնի (եկեղեցու) սպասավորները⁶⁴:

Բուլղարիայի Հանրապետությանում ևս թեկնածուների համար գործում է երկքաղաքացիության բացառման սահմանադրական պահանջը: Այսպես՝ Բուլղարիայի Սահմանադրության 65 հոդվածի 1-ին կետն ամրագրում է. «Ազգային ներկայացուցիչ կարող է ընտրվել Բուլղարիայի քաղաքացին, որն այլ քաղաքացիություն չունի...»⁶⁵:

Ընտրական ցեղերի կարգավորման փորձն էապես տարբերվում է Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի երկրներում⁶⁶:

Մասնավորապես, մի շարք երկրներում *սահմանադրություններն ընդհանրապես չեն անդրադառնում պասիվ ընտրական իրավունքի ցեղերին* (Հունգարիա, Ալբանիա⁶⁷) կամ ամրագրում են *ընդհանուր սահմանադրական նորմ-սկզբունք, որ խորհրդարանի ընտրությունների պայմանները և կարգը սահմանվում են օրենքով*:

Օրինակ, Խորվաթիայի Հանրապետության Սահմանադրության 72 հոդվածում ամրագրված է. «Խորվաթիայի Սաբորի պալատների պատգամավորների թիվը, նրանց ընտրության պայմանները և կարգը սահմանվում են օրենքով»: Իսկ Սլովենիայի

⁶³ Տես նույն տեղում, էջ 244, 527:

⁶⁴ Տես նույն տեղում, էջ 74:

⁶⁵ Մանրամասն տես "Конституции государств Центральной и Восточной Европы", Отв. ред. Н.В. Варламова.-М; 1997, էջ 70:

⁶⁶ Աշխատանքում օգտագործված մեջբերումները կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի երկրների (Ալբանիա, Բուլղարիա, Հունգարիա, Լեհաստան, Ռումինիա, Սլովակիա, Սլովենիա, Խորվաթիա, Չեխիա) սահմանադրություններից տրված են հետևյալ ժողովածուից "Конституции государств Центральной и Восточной Европы", Отв. ред. Н.В. Варламова.-М; 1997:

⁶⁷ Տես Հունգարիայի Սահմանադրության հ.70, «Հիմնական սահմանադրական դրոյթների մասին» Ալբանիայի սահմանադրական օրենքի II գլուխ, 15-23 հ.հ.-Նույն տեղում, էջ 128, 19:

Սահմանադրության 82 հոդվածն ամրագրում է, որ օրենքով է սահմանվում, թե ով չի կարող ընտրվել Պետական ժողովի պատգամավոր⁶⁸:

Մակեդոնիայի Հանրապետության Սահմանադրության 61-62 հոդվածների համաձայն՝ Մակեդոնիայի Ասամբլեայի կազմավորումը և գործունեությունը կարգավորվում է Սահմանադրությամբ և օրենքով: Ասամբլեայի ներկայացուցիչների ընտրության կարգը և պայմանները սահմանվում են օրենքով՝ ընդունված Ասամբլեայի ներկայացուցիչների ընդհանուր թվի ծայնների առնվազն երկու երրորդով⁶⁹:

Պետք է նշենք, որ եվրոպական երիտասարդ ժողովրդավարության երկրների սահմանադրություններում ամրագրված ամենամեղմ տարիքային պահանջները Հունգարիայի և Սլովենիայի հանրապետություններում են:

Այսպես՝ Սլովենիայում, Հանրապետության Սահմանադրության 43 հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր 18 տարեկան դարձած քաղաքացի իրավունք ունի ընտրել և ընտրվել: Իսկ Հունգարիայի Սահմանադրության 70.(1) հոդվածի համաձայն՝ ...Հունգարիայի յուրաքանչյուր չափահաս քաղաքացի Հունգարիայի Պետական ժողով ընտրվելու իրավունք ունի, եթե ընտրությունների օրը գտնվում է երկրի տարածքում...⁷⁰

Ըստ Լեհաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 99 հոդվածի՝ Սեյմի անդամության թեկնածուների համար սահմանվում է 21, իսկ Սենատորների համար՝ 30 տարին լրացած լինելու տարիքային ցենզերը:

Ռումինիայի Հանրապետության Սահմանադրության 35 հոդվածի մաս 2-ի համաձայն՝ Ռումինիայի Պատգամավորների պալատ կարող են ընտրվել առնվազն 23 տարին, իսկ Սենատ՝ առնվազն 35 տարին լրացած Ռումինիայի քաղաքացիները: Սա, ըստ էության, եվրոպական երիտասարդ ժողովրդավարության երկրների սահմանադրություններում ամրագրված ամենախիստ պահանջներից է:

Նմանատիպ ցենզեր են սահմանված Չեխիայի Հանրապետությունում: Այսպես՝ Չեխիայի Հանրապետության Սահմանադրության 19 հոդվածի համաձայն՝ խորհրդարանի ստորին պալատի պատգամավոր կարող է ընտրվել 21 տարին լրացած, իսկ Սենատ՝ 40 տարին լրացած ընտրական իրավունք ունեցող Չեխիայի Հանրապետության քաղաքացին: Այստեղ մշտաբնակության ցենզի մասին խոսք չկա⁷¹:

Լեհաստանի Սահմանադրությամբ նույնպես մշտաբնակության ցենզ ընդհանրապես ամրագրված չէ, իսկ քաղաքացիության ցենզը շատ մեղմ է՝ բավական է ընտրությունների օրը լինել Լեհաստանի քաղաքացի:

Մինչդեռ, Սլովակիայի Սահմանադրության 74 հոդվածը սահմանում է, որ Սլովակիայի Ազգային խորհրդի պատգամավոր կարող է ընտրվել 21 տարին լրացած, մշտապես Սլովակիայի տարածքում բնակվող Սլովակիայի Հանրապետության քաղաքացին⁷²:

⁶⁸ Մանրամասն տես նույն տեղում, էջ 439, 381:

⁶⁹ Մակեդոնիայի Սահմանադրությունից մեջբերումն տրված է ՀՀ ՍԴ «ԱՃԽԱՐՏԻ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ» տեղեկատվական բազայից, <http://www.concourt.am>, թարգմանությունը Լ. Միմոնյանի:

⁷⁰ Տես "Конституции государств Центральной и Восточной Европы", էջ 372, 128:

⁷¹ Տես նույն տեղում, էջ 220, 274, 490:

⁷² Տես նույն տեղում, էջ 220, 334:

Ընդհանրացնելով կարող ենք նշել, որ ԱՊՀ երկրներում պասիվ ընտրական ցենզերը շատ ավելի խիստ են (և տարիքային, և մշտաբնակության, և քաղաքացիության) և բազմազան, քան նախկին սոցիալիստական, եվրոպական երիտասարդ ժողովրդավարության պետություններում: Վերջիններիս սահմանադրություններում ամրագրված ընտրական ցենզերը շատ ավելի մեղմ են և մոտ զարգացած երկրների սահմանադրություններում ամրագրված ընտրական ցենզերին:

« 2.2. Պատգամավորության թեկնածուներին ընթացիկ օրենսդրությամբ առաջադրվող պահանջները

Պասիվ ընտրական իրավունքի ցենզերի միայն մի մասը և այն էլ շատ ընդհանուր ձևով են սահմանված սահմանադրություններում: Տարիքային, քաղաքացիության, մշտաբնակության և այլ ցենզեր ավելի հանգամանալից ամրագրված են տվյալ երկրի խորհրդարանական ընտրությունները կարգավորող ընթացիկ ընտրական օրենսդրությամբ (օրենսգրքերով կամ օրենքներով):

Այսպես Մոլդովայում պատգամավորության թեկնածուների համար օրենքով սահմանված է 21 տարին լրացած լինելու տարիքային ցենզը⁷³: Հետաքրքիր է, որ Լիտվայում, 1992թ. հուլիսի 9-ին ընդունված «Սեյմի ընտրությունների մասին» օրենքը ևս սահմանել էր 21 տարին լրացած լինելու տարիքային ցենզը⁷⁴: Սակայն 1992թ. հոկտեմբերի 25-ին հանրաքվեով ընդունված Լիտվայի Հանրապետության Սահմանադրությամբ տարիքային ցենզը խստացվեց և ամրագրվեց 25 տարին լրացած լինելու սահմանադրական պահանջը⁷⁵:

Մինչդեռ, Խորվաթիայի Սաբորի պալատների և Մակեդոնիայի Ասամբլեայի ներկայացուցիչներ կարող են ընտրվել այդ երկրների 18 տարին լրացած քաղաքացիները⁷⁶:

Հետաքրքիր մշտաբնակության ցենզ է սահմանված Ալբանիայի Հանրապետությունում: Ըստ 1992թ. փետրվարի 4-ին ընդունված «Ալբանիայի Հանրապետության ժողովրդական ասամբլեայի ընտրությունների մասին» օրենքի 2 հոդվածի՝ «Ժողովրդական ասամբլեայի պատգամավոր ընտրվելու իրավունք ունեն բոլոր անձինք, որոնք ընտրությունների պահին արդեն 21 տարեկան են, Ալբանիայի քաղաքացիներ են և մշտապես բնակվում են կամ գրավոր կարգով հաստատում են, որ ընտրություններից հետո մշտապես կբնակվեն Ալբանիայի Հանրապետության տարածքում»⁷⁷:

Հետաքրքրական է, որ Լատվիայի Հանրապետության «5-րդ Սեյմի ընտրությունների մասին» օրենքի 3 հոդվածի համաձայն՝ կալանքի տակ վերցված, հետաքննության տակ գտնվող կամ հանցագործության մեջ մեղադրվող այն անձինք, որոնց համար որպես

⁷³ Տես «Խորհրդարանի ընտրությունների մասին» Մոլդովայի օրենքի հ.2-"Նáí ðí èè èçáèðàðáèüü ù ò çàèí í î à òððàí Óáí òðáèüü í é è Áí òðá -í í é Ááðí í ù ", էջ 160:

⁷⁴ Տես նույն տեղում, էջ 118

⁷⁵ Տես "Новые Конституции стран СНГ и Балтии", էջ 593:

⁷⁶ Տես «Խորվաթիայի Հանրապետության Խորհրդարանի (Սաբորի) ներկայացուցիչների ընտրությունների մասին» օրենքի հ.3, Մակեդոնիայի Հանրապետության «Ասամբլեայի ներկայացուցիչների և անդամների ընտրությունների և ետկանչի մասին» օրենքի հ.2-Նույն տեղում, էջ 340, 148:

մեկուսացման միջոց ընտրված է բանտարկությունը, կորցնում են ձայնի իրավունքը, բայց կարող են ընտրվել: Լատվիայի քաղաքացին՝ »5-րդ Սեյմի ընտրությունների մասին« օրենքի 21 հոդվածի համաձայն կարող է առաջադրվել Սեյմի պատգամավորության թեկնածու, եթե նրա պետական հիմնարկներում աշխատելու կամ կառավարությունում որոշակի պաշտոն զբաղեցնելու իրավունքն օրենքով սահմանված կարգով սահմանափակված չէ⁷⁸:

Այժմ անդրադառնանք պատգամավորության թեկնածուների համար տարբեր երկրների ընտրական օրենսդրություններով (օրենքներ, օրենսգրքեր) սահմանված *անհամատեղելիության և »ընտրվելու անկարողության«* ցենզերի յուրահատկություններին:

Անհամատեղելիությունն այն է, որ ընտրվելու ենթակա չէ որոշակի պաշտոն զբաղեցնող, ընտրովի մանդատ ունեցող կամ որոշակի զբաղմունքի տեր անձը (եթե մտադիր չէ հրաժարվել դրանցից)⁷⁹:

Օրինակ՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 97 հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի՝ մեծամասնական ընտրակարգով պատգամավորության թեկնածու չեն կարող գրանցվել Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի անդամները, դատավորները, նախարարները, փոխնախարարները, Երևանի քաղաքապետը, փոխքաղաքապետը, մարզպետները, փոխմարզպետները, ներքին գործերի և ազգային անվտանգության նախարարությունների, հարկային, մաքսային մարմինների, դատախազության աշխատակիցները (ծառայողները), զինծառայողները, սոցիալական ապահովության մարմինների (ծառայությունների) աշխատակիցները:

Կուսակցական ցուցակներով թեկնածու առաջադրվելու համար օրենքով սահմանափակումներն ավելի մեղմ են:

Այսպես՝ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի համամասնական ընտրակարգով պատգամավորության թեկնածու չեն կարող գրանցվել Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի անդամները, դատավորները, ներքին գործերի և ազգային անվտանգության նախարարությունների, հարկային, մաքսային մարմինների, դատախազության աշխատակիցները (ծառայողները), զինծառայողները:

Վերոնշյալ անձինք, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 97 հոդվածի 2-3-րդ կետերի համաձայն, համապատասխանաբար Ազգային ժողովի մեծամասնական կամ համամասնական ընտրակարգերով պատգամավորության թեկնածու կարող են գրանցվել միայն իրենց լիազորությունները վայր դնելու դեպքում:

Մինչ պատգամավորության թեկնածու գրանցվելը զբաղեցրած պաշտոնից ազատվելու այսպիսի պահանջ գործում է նաև Վրաստանում: Սակայն այնտեղ անհամատեղելիության շրջանակը շատ ավելի լայն է: Կարելի է ասել, որ Վրաստանն ուսումնասիրված երկրներից միակն է ուր անհամատեղելիությունը տարածվում է ոչ միայն քաղաքական, այլ նաև տնտեսական հնարավոր ազդեցություն ունեցող (այդ թվում՝ ֆինանսական, էներգետիկ, գույքային ոլորտներում) պաշտոնների խիստ ընդգրկուն խմբի վրա: Համաձայն 1999թ.

⁷⁷ Մանրամասն տես նույն տեղում, էջ 14:

⁷⁸ Տես նույն տեղում, էջ 108, 111:

⁷⁹ Տես "Éî í ñðèðòèí í í à (âî ñòààðñòââí í í à) í ðââî çàððóáâæí ú õ ñòðâí "էջ 332:

հոկտեմբերի 1-ի փոփոխություններով և լրացումներով «Վրաստանի Խորհրդարանի ընտրությունների մասին» Վրաստանի օրգանական օրենքի 36 հոդվածի՝ «Վրաստանի Նախագահը, ներկայացուցչական և պետական ենթագերատեսչական հիմնարկների ղեկավարները, նրանց տեղակալները, Վրաստանի Անվտանգության խորհրդի անդամները, Վրաստանի ազգային բանկի խորհրդի անդամները, Վրաստանի Վերահսկիչ պալատի նախագահը և նրա տեղակալները, Վրաստանի Խորհրդարանի աշխատակազմի ղեկավարը, Վրաստանի Նախագահի լիազորները և նրանց տեղակալները, տեղական ինքնակառավարման և շրջանային, քաղաքային, քաղաքների շրջանային, շրջանային ենթակայության քաղաքների կառավարման մարմինների ղեկավարները, նրանց տեղակալները (քարտուղարները), ներքին գործերի, պաշտպանության և պետական անվտանգության նախարարությունների, հետախուզության և պետական սահմանի պաշտպանության և Վրաստանի Պետական պահպանության հատուկ ծառայության պետական վարչությունների սպաները, դատավորները և նրանց օգնականները, Վրաստանի Ժողովրդական Պաշտպանը և նրա տեղակալները, Վրաստանի Նախագահին կից խորհրդակցական մարմնի անդամները (որոնք Խորհրդարանի անդամներ չեն), Վրաստանի նախագահի օգնականները, Աուդիտորական գործունեության խորհրդի, Վրաստանի Արժեթղթերի ազգային հանձնաժողովի, Վրաստանի Հաշվապահական հաշվառման ստանդարտների հանձնաժողովի, Վրաստանի Էներգետիկայի կարգավորման ազգային հանձնաժողովի անդամները, Պաշտոնատար անձանց ֆինանսական և գույքային դրության տեղեկատվական բյուրոյի նախագահը և նախագահի տեղակալները, ինչպես նաև դատախազները, նրանց տեղակալները, օգնականները, քննիչները չեն կարող առաջադրվել Խորհրդարանի անդամության թեկնածուներ, եթե մինչ գրանցումը չազատվեն զբաղեցրած պաշտոնից»⁸⁰:

Մինչդեռ, Ուկրաինայում վերոնշյալ պահանջն ավելի մեղմ է: 1994թ. դեկտեմբերի 22-ի փոփոխություններով «Ուկրաինայի ժողովրդական պատգամավորների ընտրությունների մասին» օրենքի 2 հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ թեկնածուի զբաղեցրած անհամատեղելի պաշտոնի ծառայողական լիազորությունները ժամանակավորապես դադարեցվում են նախընտրական արշավի ժամանակահատվածում՝ ընտրվելու դեպքում պաշտոնից ազատվելու պայմանով: Այսպիսով՝ Ուկրաինայում պատգամավոր չեն կարող ընտրվել Ուկրաինայի այն քաղաքացիները, որոնք ընտրությունների օրը գտնվում են զինծառայության կամ այլընտրանքային (ոչ զինվորական) ծառայության մեջ:

Չհինված ուժերի, Ազգային գվարդիայի, Անվտանգության ծառայության, ներքին գործերի նախարարության և Ուկրաինայի այլ զինված կազմավորումների անձնակազմի սպաները, կրտսեր և միջին սպաները, որոնք պաշտոնաթող չեն եղել, ինչպես նաև Ուկրաինայի Նախագահի ներկայացուցիչները տեղերում, դատավորները, դատախազները կարող են գրանցվել որպես պատգամավորության թեկնածուության հավակնորդ, եթե գրանցվելիս

⁸⁰ 1999թ. հոկտեմբերի 1-ի փոփոխություններով և լրացումներով «Վրաստանի Խորհրդարանի ընտրությունների մասին» Վրաստանի օրգանական նոր օրենքի տեքստի լուսատվան ոչ պաշտոնական թարգմանությունը տրամադրվել է Վրաստանի սահմանադրական դատարանի կողմից:

մարզային ընտրական հանձնաժողով ներկայացնեն դիմումներ Ուկրաինայի ժողովրդական պատգամավոր ընտրվելու դեպքում իրենց պաշտոնից ազատման համաձայնության և նախընտրական արշավի ժամանակահատվածում իրենց ծառայողական լիազորությունների ժամանակավոր դադարեցման մասին⁸¹:

Իսկ Խորվաթիայում, ըստ »Խորվաթիայի Հանրապետության Խորհրդարանի (Սաբորի) ներկայացուցիչների ընտրությունների մասին« օրենքի 6 հոդվածի՝ անհամատեղելիության պահանջը տարածվում է արդեն ընտրված թեկնածուի վրա, այսինքն՝ նա կարող է քվեարկվել ներկայացուցչի պաշտոնն զբաղեցնելու համար, բայց ընտրվելու դեպքում պետք է հրաժարվի ներկայացուցչի լիազորությունների հետ չհամատեղվող պաշտոնից, հակառակ դեպքում չի ստանձնի ներկայացուցչի պաշտոնը: Այսպիսով, Խորվաթիայում ոչ ոք չի կարող միաժամանակ լինել Ներկայացուցիչների պալատի և Մարզային պալատի (Խորհրդարանի (Սաբորի) վերին պալատ) ներկայացուցիչ: Ներկայացուցիչները նաև չեն կարող լինել Խորվաթիայի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի դատավոր, դատավոր, դատախազ, փաստաբան, պաշտպան և նրանց տեղակալներ, նախարարի տեղակալ, պետական հիմնարկի և նախարարության մարմնի տնօրեն, Խորվաթիայի Հանրապետության կառավարության աշխատակազմի ղեկավար:

Օրենքով կարող են նաև սահմանվել լրացուցիչ սահմանափակումներ: Նշված պաշտոններից որևէ մեկն զբաղեցնող անձինք կարող են քվեարկվել ներկայացուցչի պաշտոնն զբաղեցնելու համար, բայց ընտրվելու դեպքում նրանք պետք է հրաժարվեն կամ ներկայացուցչի, կամ դրա հետ չհամատեղվող պաշտոնից: Եթե ընտրված ներկայացուցիչը նախընտրում է չհամատեղվող պաշտոնը, ապա նրան փոխարինում է տեղակալը՝ նույնպես քվեարկությամբ ընտրված թեկնածուն, իսկ պետական ցուցակներով քվեարկվելու դեպքում՝ այլ պետական ցուցակով ընտրված թեկնածուն⁸²:

Բուլղարիայում, Ազգային ասամբլեայի անդամության թեկնածուները, որոնք զբաղեցնում են պետական պաշտոններ, գրանցումից հետո դադարեցնում են իրենց պարտականությունների կատարումը և գնում են լրիվ վարձատրությամբ արձակուրդ: Ընտրված թեկնածուները, որոնք աշխատում են պետական ձեռնարկություններում, հիմնարկություններում, պետության մասնակցությամբ առևտրային ձեռնարկություններում, որտեղ պետության մասնակցությունը 50%-ից ավելի է, իրենց լիազորությունների ավարտից հետո իրավունք են ստանում վերսկսել աշխատանքը նաև այն դեպքում, եթե այդ աշխատատեղը վերացվել է, կամ ապահովվում են համարժեք աշխատանքով նույն կամ իրենց համաձայնությամբ այլ պետական ձեռնարկությունում, հիմնարկությունում, կազմակերպություններում, պետության 50%-ից ավելի մասնակցությամբ առևտրային ընկերություններում: Եթե ընտրված թեկնածուի նախկին պաշտոնն զբաղեցված է այլ անձի կողմից, վերջինիս հետ աշխատանքային հարաբերությունները խզվում են առանց նախազգուշացման⁸³:

⁸¹ Տես "Ռáí ðí èè èçáèðàðàèüí ù ò çàèí í í â ñòðáí Õáí ððàèüí í è è Áí ñòí -í í è Áàðí í ù ", էջ 310:

⁸² Տես նույն տեղում, էջ 340:

⁸³ Տես «Ազգային ասամբլեայի անդամների, մունիցիպալ խորհուրդների անդամների և քաղաքապետների ընտրությունների մասին» Բուլղարիայի օրենքի հ.49-Նույն տեղում, էջ 51:

Ալբանիայի օրենքն ավելի ազատական է և չի պարտադրում պատգամավորության թեկնածուին ընտրարշավի ժամանակ դադարեցնել նախորդ աշխատատեղի ծառայողական պարտականությունների կատարումը: Սակայն օրենքի այդ ընդհանուր պահանջն ունի բացառություններ, մասնավորապես, իրենց ծառայողական պարտականությունների կատարումը դադարեցնում են Նախարարների կաբինետի անդամները՝ ընտրություններից 20 օր առաջ: Ընդհանրապես պատգամավորության թեկնածու չեն կարող առաջադրվել շրջանների, մարզերի, քաղաքների իրավապահ մարմինների և ազգային տեղեկատվական ծառայության ղեկավարները:

Լիտվայում Սեյմի պատգամավորության թեկնածու չեն կարող առաջադրվել ընտրությունների օրը զինծառայության կամ այլընտրանքային ծառայության մեջ գտնվող, պահեստազոր չարձակված կամ կրկին ազգային պաշտպանության համակարգ վերադարձած, ինչպես նաև միլիցիայի և ներքին գործերի ծառայության, այլ ռազմական ծառայությունների և անվտանգության ծառայությունների սպաները, որոնք չեն անցել թոշակի:

Ղազախստանում պատգամավորության թեկնածուն չի կարող լինել կենտրոնական կամ ստորադաս ընտրական հանձնաժողովի անդամ: Վերոնշյալ ընտրական հանձնաժողովներից որևէ մեկի անդամ հանդիսացող անձինք պատգամավորության թեկնածու գրանցվելու պահից համարվում են հանձնաժողովի անդամի պարտականություններից ազատված⁸⁴:

Այլ է *«ընտրվելու անկարողության»* ցենզի ամրագրման միջազգային փորձը:

Մեր կարծիքով, **ընտրվելու անկարողությունը դա պասիվ ընտրական իրավունքի ոչ թե ընդհանուր, այլ մասնակի բացակայություն է, որը սահմանվում է հատուկ դեպքերում (հիմնականում որոշակի տարածքի համար):**

Հայաստանի Հանրապետությունում «ընտրվելու անկարողության» ցենզ սահմանված չէ: Մինչդեռ, այդպիսի ցենզ իրավացիորեն ամրագրված է աշխարհի շատ երկրների ընտրական օրենսդրություններով:

Օրինակ, Ալբանիայում, 1992թ. փետրվարի 4-ին ընդունված «Ալբանիայի Հանրապետության ժողովրդական ասամբլեայի ընտրությունների մասին» օրենքի 19 հոդվածի համաձայն՝ զինծառայողները չեն կարող առաջադրվել պատգամավորության թեկնածուներ այն մարզերում, որտեղ տեղակայված են իրենց զինմասերը: Իսկ շրջանների, մարզերի և քաղաքների գործկոմների ղեկավարները (նախագահը, նախագահի տեղակալը, քարտուղարը) այն մարզում պատգամավորության թեկնածու առաջադրվելիս, որտեղ իրականացնում են իրենց լիազորությունները, իրենց պարտականություններից ազատվում են ընտրություններից 20 օր առաջ⁸⁵:

Ռումինիայում, 1992թ. հունվարի 15-ին ընդունված «Սենատի և Ներկայացուցիչների պալատի ընտրությունների մասին» N 68/1992 օրենքի 34 հոդվածի համաձայն՝ ընտրական հանձնաժողովների ղեկավարները, ղեկավարների տեղակալները և հասարակական

⁸⁴ Տես «Ալբանիայի Հանրապետության Ժողովրդական ասամբլեայի ընտրությունների մասին» օրենքի 19 հոդվածի a, b կետերը, «Սեյմի ընտրությունների մասին» Լիտվայի օրենքի հ.2, «Ղազախստանի Հանրապետությունում ընտրությունների մասին» օրենքի հ.32-Նույն տեղում, էջ 16, 118, 172:

⁸⁵ Տես նույն տեղում, էջ 16:

ծառայությունների պաշտոնատար անձինք չեն կարող իրենց թեկնածությունն առաջադրել վարչատարածքային ստորաբաժանումների ընտրատարածքներում, եթե ընտրությունների անցկացման օրվանից առաջ վերջին 6 ամսվա ընթացքում աշխատել են այդ վարչական տարածքում⁸⁶:

Պատգամավորության թեկնածուների իրավական կարգավիճակը ծագում է համապատասխան ընտրական հանձնաժողովի կողմից գրանցման պահից: Այն բնութագրվում է գրանցված բոլոր անձանց իրավունքների և պարտականությունների հավասարությամբ, բացառությամբ օրենքով սահմանված առանձին դեպքերի: Այդ հավասարությունն ապահովելու համար օրենքով սահմանվում են մի շարք պահանջներ: Այսպես՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 110 հոդվածում ուղղակիորեն ամրագրված է, որ բոլոր պատգամավորության թեկնածուներն ունեն հավասար իրավունքներ և պարտականություններ:

Պատգամավորության թեկնածուների կարգավիճակը վերոնշյալ երկու համատեքստով (մինչ գրանցումը և գրանցումից հետո) դիտարկելը հիմք է հանդիսացել, որ ՌԴ-ում բոլոր պատգամավորության թեկնածուների հավասար իրավունքներ ունենալու և հավասար պարտականություններ կրելու (օրենքով սահմանվում են բացառությունները) դրույթն ամրագրվում է մի դեպքում պատգամավորության թեկնածուների համար, մյուս դեպքում՝ գրանցված պատգամավորության թեկնածուների համար⁸⁷: Հետաքրքիր է նշել, որ 1995 թ. հունիսի 9-ին ընդունված «ՌԴ Ղաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌԴ նախկին օրենքի 43-44 հոդվածներով սահմանվում էր միայն գրանցված պատգամավորության թեկնածուների կարգավիճակը⁸⁸: *Փաստորեն, ՌԴ-ում օրենսդրության զարգացումը զնաց պատգամավորության թեկնածուների իրավական կարգավիճակի առավելապես հանգամանալից կարգավորման ուղղությամբ: Մասնավորապես, ՌԴ խորհրդարանի ստորին պալատի ընտրությունները կարգավորող նոր օրենքն այդ հարցի կարգավորմանը տրամադրեց առանձին նոր գլուխներ և մի շարք նոր հոդվածներ:*

Մի շարք երկրներում այդ հավասարությունն արտահայտվում է՝ 1) մրցակցության հավասար ելակետային պայմանների, 2) նախընտրական քարոզչության հավասար իրավունքի և 3) պետության կողմից դրա ազատ իրականացման ապահովման դրույթների ամրագրմամբ:

Օրինակ, ըստ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 18 հոդվածի 1-ին կետի՝ *պետությունն ապահովում է քաղաքացիների նախընտրական քարոզչության ազատ իրականացումը: Նմանատիպ դրույթ է ամրագրված Ղազախստանի Հանրապետության 1995թ. «Ղազախստանի Հանրապետությունում ընտրությունների մասին» օրենքի 35 հոդվածում:*

⁸⁶Տես նույն տեղում, էջ 209:

⁸⁷ Մանրամասն տես 1999թ. «ՌԴ Ղաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌԴ Ղաշնային օրենքի 41, 48 հ.հ. 1-ին կետերը- "Նáí ðí èè çàèí í í à ÆÓ", էջ 150, 155:

⁸⁸ Մանրամասն տես "Նáí ðí èè èçáèðàðàèüí ù ò çàèí í í à ñòðáí Õáí òðàèüí í é è Áí ñò ÷ í í é Áàðí í ù ", էջ 241:

Որոշ երկրներում, օրինակ՝ Բելառուսում, Լիտվայում, Վրաստանում և այլուր, հավասարության ապահովման համար հիմնականում սահմանված է, որ պատգամավորության թեկնածուները՝ ընտրական հանձնաժողովների կողմից իրենց գրանցման պահից, ունեն *նախընտրական քարոզչության*, այսինքն՝ նախընտրական և այլ ժողովներում, խորհրդակցություններում, նիստերում, մամուլում, հեռուստատեսությամբ, ռադիոյով հանդես գալու *հավասար իրավունք*⁸⁹:

Մրցակցության հավասար ելակետային պահանաններ ապահովելու համար «Ուկրաինայի ժողովրդական պատգամավորների ընտրությունների մասին» օրենքի 27 հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ պատգամավորության թեկնածուին չի թույլատրվում իր ծառայողական դիրքն օգտագործել նախընտրական քարոզչություն ծավալելիս⁹⁰:

ՌԴ-ում նույնաբովանդակ սահմանափակում է ամրագրված միայն «ՌԴ պետական ծառայության հիմունքների մասին» ՌԴ դաշնային օրենքով նախատեսված "А" կատեգորիայի պետական բարձրագույն պաշտոններ զբաղեցնող թեկնածուների համար:

Իսկ այն թեկնածուները, որոնք պետական կամ մունիցիպալ ծառայության մեջ են կամ աշխատում են զանգվածային լրատվության միջոցներում, ընտրություններին մասնակցելու ժամանակահատվածում ազատվում են ծառայողական պարտականությունների կատարումից և իրավունք չունեն օգտագործել իրենց պաշտոնական կամ ծառայողական դիրքի առավելությունները: Ընդ որում, այդ անձինք պետք է ոչ ուշ, քան իրենց գրանցումից 3 օր հետո ընտրական հանձնաժողով ներկայացնեն համապատասխան հրամանի հաստատված պատճենը⁹¹:

Հայաստանում ևս գործում է նման սահմանափակում, որը, սակայն, չի տարածվում զանգվածային լրատվության միջոցներում աշխատողների վրա: ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 111 հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ այն թեկնածուներն, ովքեր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների աշխատակիցներ են, գրանցման պահից մինչև ընտրությունների արդյունքների պաշտոնական հրապարակումն ազատվում են իրենց պաշտոնական պարտականությունները կատարելուց:

Հարցի նման լուծումը, մեր կարծիքով, չի ապահովում այնպիսի հավասարություն, ինչպիսին ապահովում է անհամատեղելիության ցենզը: Գտնում ենք, որ օրենսդրական կարգավորման զարգացումը պետք է զնա հենց այն ուղղությամբ, որ պատգամավորության թեկնածու գրանցվելու հավակնություն ունեցող անձանց համար զբաղեցրած անհամատեղելի պաշտոնից ազատվելը սահմանվի որպես պարտադիր պայման:

Բոլոր պատգամավորության թեկնածուների միջև հավասար մրցակցության, նախընտրական քարոզչության հավասար իրավունքի ապահովման նպատակով Հայաստանում, ՌԴ-ում, Ալբանիայում և այլ երկրներում որոշ բարձրագույն պաշտոնատար անձանց ընդհանրապես չի թույլատրվում իրականացնել նախընտրական քարոզչություն: Այդ

⁸⁹ Տես «Բելառուսի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի պատգամավորների ընտրությունների մասին» օրենքի հ.40, «Մեյմի ընտրությունների մասին» Լիտվայի օրենքի հ.37-Նույն տեղում, էջ 38, 123:

⁹⁰ Տես նույն տեղում, էջ 318:

արգելքը և այն խախտելու դեպքում օրենսդրությամբ սահմանված խիստ պատժաչափ կիրառու՞մը միասին, հավասարության ապահովման իրական երաշխիք են, քանզի պրակտիկան էլ է դա ապացուցում, որ կատարել նախընտրական քարոզչություն և չօգտագործել պաշտոնական դիրքի առավելությունները՝ դժվար իրականացնելի խնդիր է:

Հայաստանում, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 18 հոդվածի 4-րդ կետի դրույթն արգելում է նախընտրական քարոզչություն կատարել և ցանկացած բնույթի քարոզչական նյութ տարածել.

1. պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, ինչպես նաև դրանց աշխատակիցներին՝ իրենց աշխատանքային պարտականությունները կատարելիս,
2. սահմանադրական դատարանի անդամներին, դատավորներին, ներքին գործերի և ազգային անվտանգության նախարարության, դատախազության մարմինների աշխատակիցներին (ծառայողներին), զինծառայողներին,
3. բարեգործական և կրոնական կազմակերպություններին,
4. օտարերկրյա քաղաքացիներին և կազմակերպություններին:

Նույն խնդրին մի փոքր այլ մոտեցում է ցուցաբերված ՌԴ-ում, որտեղ նախընտրական քարոզչություն կատարելու և ցանկացած բնույթի նախընտրական քարոզչական նյութ թողարկելու և տարածելու արգելք սահմանված է.

1. պետական իշխանության դաշնային մարմինների, ՌԴ դաշնությունների պետական իշխանության մարմինների, այլ պետական մարմինների և տեղական ինքնակառավարման մարմինների համար,
2. պետական և մունիցիպալ պաշտոններ զբաղեցնող անձանց, պետական և մունիցիպալ ծառայողների, զինծառայողների համար՝ իրենց պաշտոնական կամ ծառայողական պարտականությունները կատարելիս, ինչպես նաև պաշտոնական կամ ծառայողական դիրքի առավելությունների օգտագործմամբ,
3. զինմասերի, զինվորական հաստատությունների և կազմակերպությունների համար,
4. բարեգործական կազմակերպությունների և կրոնական միավորումների, ինչպես նաև նրանց կողմից հիմնադրված կազմակերպությունների համար,
5. ընտրական հանձնաժողովների, ընտրական հանձնաժողովների՝ վճռորոշ ձայնի իրավունք ունեցող անդամների համար⁹²:

Իսկ Ալբանիայում, ըստ 1992թ. փետրվարի 4-ին ընդունված «Ալբանիայի ժողովրդական ասամբլեայի ընտրությունների մասին» օրենքի 56-57 հոդվածների՝ նախընտրական քարոզչություն կատարել արգելվում է Ալբանիայի քաղաքացի չհանդիսացող անձանց, ժամանակավոր գործկոմների, ինչպես նաև այլ պետական մարմինների աշխատակիցներին⁹³:

Հաճախ ամրագրվում են նաև նախընտրական քարոզչություն կատարելու զուտ տարածքային սահմանափակումներ: Այսպես՝ Ռումինիայի Հանրապետության «Սենատի և

⁹¹ Տես «ՌԴ Դաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌԴ դաշնային օրենքի h.48-"Նáí ðí èè çàèí í î á ÐÓ", էջ 155:

⁹² Տես «ՌԴ Դաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌԴ դաշնային օրենքի 52 հոդվածի 3-րդ կետ-Նույն տեղում, էջ 158

⁹³ Տես "Նáí ðí èè èçáèðàðáèüí ù ò çàèí í í á ñòðáí Õáí òðáèüí í é è Áí ñòí -í í é Ááðí í ù ", էջ 21:

Ներկայացուցիչների պալատի ընտրությունների մասին» օրենքի 44 հոդվածի 5-րդ կետի և Ալբանիայի վերոնշյալ օրենքի 55 հոդվածի համաձայն՝ այդ երկրներում արգելվում է նախընտրական քարոզչություն ծավալել զինմասերի տարածքում: Իսկ Ալբանիայում նախընտրական քարոզչություն ծավալել արգելվում է նաև զինվորական ստորաբաժանումներում և ապաքաղաքականացված հաստատություններում⁹⁴:

« 2.3. Պատգամավորության թեկնածուների իրավական կարգավիճակը նախընտրական քարոզչության ընթացքում

Բոլոր երկրներում պատգամավորության թեկնածուներին նախընտրական քարոզարշավի համար օրենսդրությամբ հատկացված ժամանակը նույնն է, բացառությամբ չնչին տարբերությունների:

Այսպիսով, Հայաստանում, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 18 հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն նախընտրական քարոզչությունն սկսվում է պատգամավորության թեկնածուների և կուսակցությունների (թեկնածուների ցուցակների) գրանցման համար նախատեսված վերջին օրվան հաջորդող օրը, իսկ ՌԴ-ում, Ղազախստանում, Վրաստանում գրանցման պահից⁹⁵:

Հիմնականում բոլոր երկրներում նախընտրական քարոզչությունն ավարտվում է քվեարկությունից 1 օր առաջ: Այդ ժամանակահատվածում թեկնածուները նախընտրական քարոզչության հնարավորություն են ստանում: Քարոզչությունը պետք է կատարվի օրենքով չարգելված ձևերով:

Նախորդ բաժնում արդեն նշեցինք բոլոր պատգամավորության թեկնածուների նախընտրական քարոզչություն կատարելու հավասար իրավունքի մասին: Առաջ անցնելով՝ շեշտենք, որ նախընտրական քարոզարշավի անցկացման կազմակերպչական ձևերը բազմազան են, և կարևոր է, որ թեկնածուն և նրան աջակցող խումբն իրավունք ունեն ինքնուրույն որոշել իրենց քարոզչության բնույթը և ձևերը: Օրենսդրությամբ միայն սահմանվում է նախընտրական քարոզչության կազմակերպման կարգը, որի պահանջների խախտման դեպքում պատգամավորության թեկնածուի գրանցումն ուժը կորցրած է ճանաչվում:

Այսպես, Հայաստանում, ըստ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 19 հոդվածի՝ նախընտրական քարոզչության ընթացքում արգելվում է սահմանադրական կարգը բռնի տապալելու, ռասայական, ազգային, կրոնական և այլ գերակայության քարոզումը, ռասայական, ազգային կամ կրոնական թշնամանք հրահրող նյութերի հրապարակումն ու տարածումը:

Իսկ ՌԴ-ում և Վրաստանում հատուկ նշված են, որ արգելվում է նաև իշխանությունը բռնի գրավելու, պատերազմի և երկրի ամբողջականությանն սպառնացող կոչերը: Բացի դրանից,

⁹⁴ Տես նույն տեղում, էջ 211, 21:

⁹⁵ Տես «ՌԴ Դաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌԴ դաշնային օրենքի հ.53-ի կետ 1-«Նáí ðí èè çàèí í í â ÐÔ», էջ158, «Ղազախստանի Հանրապետությունում ընտրությունների մասին» օրենքի հ.36-«Նáí ðí èè è çàèèðàðèèüí ü ò çàèí í í â ñòðáí Õáí ððàèüí í é è Áí ñò ÷:í í é Ááðí í ü », էջ 95:

ՌԴ-ում արգելվում է նաև սոցիալական թշնամանք հրահրող և մտավոր սեփականության մասին ՌԴ օրենսդրությունը խախտող քարոզը⁹⁶:

Նախընտրական քարոզչությունը կարող է անցկացվել զանգվածային լրատվության միջոցներով, նախընտրական հրապարակային միջոցառումների ձևով (նախընտրական ժողովների և ընտրողների հետ հանդիպումների, նախընտրական հրապարակային քննարկումների, բանավեճեր, հանրահավաքներ, երթեր, ցույցեր կազմակերպելու միջոցով), տպագիր նյութեր հրապարակելու, ձայնագրված և նկարահանված նյութեր տարածելու միջոցով:

Ջանգվածային լրատվության միջոցներով նախընտրական քարոզչությունն իրականացվում է հրապարակային բանավեճերի, կլոր սեղանների, մամուլի ասուլիսների, հարցումների, քաղաքական գովազդի և օրենքով չարգելված այլ ձևերով:

Շատ երկրներում զանգվածային լրատվության միջոցներից օգտվելու համար ընտրական օրենսդրությամբ թեկնածուներին և կուսակցություններին երաշխավորվում է հավասար պայմաններ⁹⁷:

Որպես զանգվածային լրատվության միջոցներից օգտվելու հավասար պայմաններ նկատի է առնվում բոլոր անվճար եթերաժամի, տպագրական մակերեսի իրավունք ունեցողների իրավունքների հավասարություն, վճարովի եթերաժամից, պարբերական մամուլից օգտվելու հնարավորություն ունեցող բոլոր թեկնածուներին, կուսակցություններին ցուցաբերվող հավասար մոտեցում (տպագրական մակերեսի, եթերի տևողության, եթեր դուրս գալու ժամի, վճարի չափի) և այլն:

Հայաստանում կուսակցությունների, համամասնական ընտրակարգով ցուցակներ առաջադրած կուսակցությունների և մեծամասնական ընտրակարգով առաջադրված պատգամավորության թեկնածուների հասանելիությունը ԶԼՄ-ներին նույնը չէ: Այսպես՝ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի համամասնական ընտրակարգով գրանցված կուսակցությունները պետական ռադիո-հեռուստատեսությամբ հավասար պայմաններով անվճար և վճարովի եթերաժամերի (այդ թվում ուղիղ եթերով) իրավունք ունեն: Ազգային ժողովի՝ համամասնական ընտրակարգով ցուցակներ առաջադրած կուսակցություններին պետական ռադիո-հեռուստատեսային անվճար եթերաժամ տրամադրելու կարգը սահմանում է ՀՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը:

Մինչդեռ, մեծամասնական ընտրակարգով առաջադրված թեկնածուների այդպիսի իրավունք օրենքը չի ամրագրում:

Կարծում ենք, այդ սահմանափակումը ոչ թե պատգամավորության թեկնածուների իրավունքների հավասարության սկզբունքի խախտում է, այլ մեծապես ուղղված է կուսակցական ինստիտուտի զարգացմանը՝ հաշվի առնելով ժողովրդավարացման

⁹⁶ Տես «ՌԴ Դաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» օրենքի հ.60-ի կետ 1-՝"Ռճի ծի ըժ չձճի ի ձ ԺՕ", էջ 163 և «Վրաստանի Խորհրդարանի ընտրությունների մասին» Վրաստանի օրգանական օրենքի հ.43-ի կետ 1:

⁹⁷ Տես մանրամասն ՀՀ ընտրական օրենսգրքի հ.18-ի կետ 3-4, «ՌԴ Պետական դումայի և Դաշնային ժողովի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌԴ դաշնային օրենքի 55-57 հ.հ.-"Ռճի ծի ըժ չձճի ի ձ ԺՕ", էջ 158-162, «Վրաստանի Խորհրդարանի ընտրությունների մասին» Վրաստանի օրգանական օրենքի 47 հոդված և այլն:

գործընթացներում քաղաքական ինստիտուտների կայացման կարևորությունը: Իհարկե, հաշվի են առնվել նաև որոշ տեխնիկական բարդություններ:

Նշենք նաև, որ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 20 հոդվածի համաձայն՝ պատգամավորության թեկնածուները, այդ թվում նաև Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի մեծամասնական ընտրակարգով առաջադրված պատգամավորության թեկնածուները, կուսակցությունները »իրավունք ունեն հավասար պայմաններով օգտվելու նաև պետական, տեղական ռադիոյի և հեռուստատեսության եթերաժամերից«:

Եթե հաշվի առնենք, որ տեղական ռադիոն և հեռուստատեսությունը, ինչպես բոլոր երկրներում, այնպես էլ Հայաստանում, որպես կանոն, պետական հիմնարկություններ չեն, ապա զանգվածային լրատվության միջոցներին պատգամավորության թեկնածուների հասանելիության հնարավորությունը կախված է նաև այդ միջոցների սեփականության ձևից:

ՌԴ-ում, ի տարբերություն Հահաստանի, միամանդատ ընտրատարածքներում առաջադրված թեկնածուները և ընտրական միավորումները, ընտրական բլոկներն ունեն ՁԼՄ-ներին հասանելիության ընդհանուր հավասար պայմաններ:

Այսպես, ՌԴ-ում ռադիոհեռուստահաղորդումներ սփռող կազմակերպությունները և պարբերական հրապարակումների խմբագրությունները պարտավոր են ապահովել միամանդատ ընտրատարածքներում առաջադրված թեկնածուներին, ինչպես նաև ընտրական միավորումներին, ընտրական բլոկներին, որոնք գրանցել են թեկնածուների դաշնային ցուցակներ, նախընտրական քարոզչություն կատարելու հավասար պայմաններ, այն դեպքում, եթե վերոնշյալ կազմակերպությունների, խմբագրությունների հիմնադիրները պետական մարմիններ, հիմնարկություններ են կամ ընտրությունների պաշտոնական նշանակման մասին հայտարարության օրվան նախորդող տարվա ընթացքում դրանց բյուջեյի ոչ պակաս, քան 15%-ը ֆինանսավորվել է ՌԴ պետական իշխանության դաշնային մարմինների, ՌԴ սուբյեկտների պետական իշխանության դաշնային մարմինների հատկացրած միջոցներից:

Այլ հիմնադիրներ ունեցող ՁԼՄ-ները կարող են պայմանագրային հիմունքներով տրամադրել եթերաժամ կամ տպագրման մակերես: Այս դեպքում, Հայաստանի օրինակով, պատգամավորության թեկնածուների նախընտրական քարոզչության հավասար իրավունքն արտահայտվում է վճարման հավասար պայմանների ամրագրմամբ, այսինքն՝ վճարը պետք է բոլորի համար նույնը լինի և իրականացվի ընտրական հիմնադրամներից:

ՌԴ-ում ընտրությունների վերոնշյալ սուբյեկտների՝ ՁԼՄ-ներին հասանելիության հնարավորությունը, բացի վերջիններիս սեփականության ձևից և ֆինանսավորման աղբյուրից, կախված է նաև հնարավոր մասնագիտացումից, սփռման շառավղից, տարածման մակերեսից (ՌԴ սուբյեկտների կեսից ավելին (նաև կեսը) ընդգրկող կամ կեսից պակասն ընդգրկող): Վերջին դեպքերում միաժամանակ հաշվի է առնվում նաև սեփականության ձևը և ֆինանսավորման աղբյուրը⁹⁸:

⁹⁸ Մանրամասն տես «ՌԴ Դաշնային ժողովի Պետական դոմայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌԴ դաշնային օրենքի հ.55-"Նáí ðí èè çàèí í í à ÐÓ", էջ158-159:

ԶԼՄ-ներով նախընտրական քարոզչությանը վերաբերող բոլոր հարցերը »ՌԴ Ղաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին« օրենքում հանգամանալից և մանրակրկիտ դիտարկվել են, և՛ ստացել ամբողջական, համապարփակ օրենսդրական լուծում՝ ի տարբերություն Հայաստանի, որտեղ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովն իր որոշմամբ է լուծում որոշ հարցեր:

Մեր խորին համոզմամբ, նախընտրական քարոզչությանը վերաբերող հարցերը՝ հաշվի առնելով դրանց բազմաբնույթությունը և ընդգրկունությունը, լավագույնս կարող են կարգավորվել օրենքի մակարդակով:

Ուշադրության է արժանի այն դրույթը, ըստ որի Վրաստանում ԶԼՄ-ներին հասանելիության հավասար պայմաններ ունեն ընտրություններին ինքնուրույն մասնակցող կուսակցությունները և ընտրական բլոկները: Այսպես՝ 1999թ. հոկտեմբերի 1-ի փոփոխություններով և լրացումներով՝ »Վրաստանի Խորհրդարանի ընտրությունների մասին« Վրաստանի օրգանական օրենքի 47 հոդվածի 8-րդ կետի համաձայն՝ »պետական հեռուստատեսությունը և ռադիոն պարտավոր են անհատույց տրամադրել օրական 3 ժամ եթեր, որը հավասարապես բաշխվում է ընտրություններին ինքնուրույն մասնակցող կուսակցությունների և ընտրական բլոկների միջև«: Յուրահատուկ պահանջ է ամրագրված Վրաստանի օրենսդրությամբ, համաձայն որի արգելվում է պետական հեռուստա-ռադիոընկերություններին վաճառել իրենց եթերաժամը: Մասնավոր հեռուստա-ռադիոընկերությունների կողմից կամավոր տրամադրվող եթերաժամը (ինչպես վճարովի, այնպես էլ անվճար) պետք է հավասարապես բաշխվի ընտրություններին ինքնուրույն մասնակցող կուսակցությունների և ընտրական բլոկների միջև:

Հայաստանում, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 18, 20-21 հոդվածների համաձայն՝ հրապարակային նախընտրական միջոցառումների (նախընտրական ժողովներ և հանդիպումներ ընտրողների հետ, հրապարակային նախընտրական քննարկումներ, բանավեճեր, հանրահավաքներ, երթեր, ցույցեր) և տպագիր նյութեր հրապարակելու ձևով նախընտրական քարոզչության իրավունքի հավասարությունն ապահովվում է համապատասխան անվճար տարածքներ, հատուկ տեղերում հավասար մակերեսներ տրամադրելու և այլ միջոցներով:

Գրեթե բոլոր երկրների ընտրական օրենսդրություններով նախընտրական քարոզչության ժամանակ պատգամավորության թեկնածուներին, նրանց լիազոր ներկայացուցիչներին, վստահված անձանց արգելվում է ընտրողներին կաշառելը: Օրինակ՝ Հայաստանում, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 18 հոդվածի 7-րդ կետի համաձայն՝ նախընտրական քարոզչության ժամանակ թեկնածուներին (կուսակցություններին) արգելվում է անձամբ կամ որևէ այլ եղանակով քաղաքացիներին անհատույց կամ արտոնյալ պայմաններով տալ (խոստանալ) դրամ, սննդամթերք, արժեթղթեր, ապրանքներ, կամ մատուցել (խոստանալ) ծառայություններ:

Վրաստանում, ի տարբերություն Հայաստանի, »Վրաստանի ընտրությունների մասին« Վրաստանի օրգանական օրենքի 47 հոդվածից բխում է, որ օրենքով սահմանված՝ նախընտրական քարոզչության ժամանակ արգելվող գործողություններն սպառիչ չեն,

մասնավորապես՝ »արգելվում է ... մատակարարել կամ անհատույց տարածել ցանկացած ապրանք, բացի սույն օրենքով նախատեսված քարոզչական նյութերից ...« :

ՈՂ-ում, բացի վերոնշյալ դեպքերից, »ՈՂ Ղաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին« դաշնային օրենքի 48 հոդվածի 8-րդ կետի համաձայն՝ թեկնածու կամ թեկնածուների ցուցակներ առաջադրած բոլոր սուբյեկտներին, թեկնածուներին, նրանց ներկայացուցիչներին արգելվում է նաև նախընտրական քարոզչության ընթացքում զբաղվել բարեգործական գործունեությամբ⁹⁹:

Պատգամավորության թեկնածուների իրավական կարգավիճակի կարևորագույն հիմնահարցերից մեկը կարող ենք համարել նախընտրական քարոզչության ֆինանսավորումը¹⁰⁰:

Նախընտրական քարոզչության անցկացմանը չխոչընդոտելու համար օրենքով սահմանվում են գրանցված պատգամավորության թեկնածուների գործունեության *երաքշխիքները, որոնցից են ընտրություններին մասնակցելու ժամանակահատվածում թեկնածուի անձեռնմխելիությունը, աշխատանքից, զորակոչից ազատվելը, աշխատատեղի պաշտպանումը, տրանսպորտի որոշ տեսակներից անվճար օգտվելը և այլն*:

Այսպես, պատգամավորության թեկնածուներին քաղաքական շարժառիթներով հնարավոր կամայական քրեական հետապնդումներից զերծ պահելու նպատակով գրեթե բոլոր երկրներում ընտրական օրենսդրությունը հռչակում է նրանց *անձեռնմխելիությունը*:

Մասնավորապես, Հայաստանում, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 111 հոդվածի 6-րդ կետի համաձայն՝ ընտրությունների ժամանակահատվածում կուսակցության ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուները կարող են կալանավորվել, դատական կարգով վարչական կամ քրեական պատասխանատվության ենթարկվել միայն ՀՀ Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի, իսկ Ազգային ժողովի մեծամասնական ընտրակարգով առաջադրված թեկնածուները՝ միայն մարզային ընտրական հանձնաժողովի համաձայնությամբ: Վերը նշված հանձնաժողովներն այդ հարցի վերաբերյալ որոշում ընդունում են հանձնաժողովի անդամների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով, ինչը լրացուցիչ երաշխիք է անկախ և անաչառ որոշում ընդունելու համար:

Սույն կարգն է սահմանված նաև Ուկրաինայում¹⁰¹:

Իսկ Ղազախստանում պատգամավորության թեկնածուների անձեռնմխելիության սահմաններն ավելի նեղ են: Այսպես՝ »Ղազախստանի Հանրապետությունում ընտրությունների մասին« Ղազախստանի օրենքի 52 հոդվածի համաձայն՝ թեկնածուներին չի թույլատրվում ձերբակալել, կալանավորել, ենթարկել հասարակական պարսավանքի կամ քրեական հետապնդման՝ առանց համապատասխան ընտրական հանձնաժողովի գրավոր

⁹⁹ Մանրամասն տես "Նաի ծի էե չաեի ի ի ă ĐÓ", էջ 158-159

¹⁰⁰ Հատուկ նշենք, որ այդ հարցի կարևորությունից և տարբեր երկրներում օրենսդրական կարգավորման բազմազանությունից ելնելով՝ այն առանձին, համապարփակ ուսումնասիրման կարիք ունի:

¹⁰¹ Տես «Ուկրաինայի ժող. պատգամավորների ընտրությունների մասին» օրենքի հ.30-՝"Նաի ծի էե էչաեծաձաեիս ու օ չաեի ի ի ă ոծձի օի ă ձաեիս ի է է ăi ոծ ՝-ի ի է ăăձի ի ու", էջ 318:

համաձայնության: Սակայն թեկնածուները կարող են ձերբակալվել հանցանքի վայրում բռնվելիս¹⁰²:

Այս հարցի կարգավորումն իր յուրահատկություններն ունի նաև Վրաստանի, Բուլղարիայի, Ալբանիայի, ՌԴ ընտրական օրենքներում:

Մասնավորապես, «Վրաստանի Խորհրդարանի ընտրությունների մասին» Վրաստանի օրգանական օրենքի 46 հոդվածի համաձայն Խորհրդարանի անդամության թեկնածուն, մինչ ընտրությունների արդյունքների ամփոփումը չի կարող ենթարկվել քրեական պատասխանատվության, ձերբակալվել, կալանավորվել կամ խուզարկվել առանց դատախազության մարմինների տեղեկատվության հիման վրա տրվող՝ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի համաձայնության, բացառությամբ այն դեպքի, երբ պատգամավորության թեկնածուն ձերբակալվել է հանցանքի վայրում: Այս դեպքում դատախազության մարմինները պարտավոր են անհապաղ տեղեկացնել կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովին: Եթե կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը չի տալիս իր համաձայնությունը, ապա ձերբակալված կամ կալանավորված պատգամավորության թեկնածուն անհապաղ ազատվում է:

Հետաքրքիր է, որ Բուլղարիայում պատգամավորության թեկնածուները դատական կարգով չեն կարող ձերբակալվել կամ հետապնդվել, բացառությամբ նախկինում լուրջ հանցագործություն կատարած անձանց¹⁰³:

Իսկ Ալբանիայում՝ «Ալբանիայի Հանրապետության ժողովրդական ասամբլեայի ընտրությունների մասին» օրենքի 62 հոդվածի համաձայն, պատգամավորության թեկնածուները չեն կարող հարցաքննվել, կալանավորվել կամ ձերբակալվել, բացառությամբ պատգամավորության թեկնածուի կողմից ծանր հանցագործություն կատարելու դեպքի¹⁰⁴:

«ՌԴ Ղաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌԴ Ղաշնային օրենքի 49 հոդվածի 7-րդ կետի համաձայն՝ պատգամավորության թեկնածուն իր անձեռնմխելիությունից կարող է զրկվել (քրեական պատասխանատվության ենթարկվել, կալանավորվել կամ դատական կարգով վարչական տույժի ենթարկվել) միայն գլխավոր դատախազի համաձայնությամբ, որը պարտավոր է այդ մասին անհապաղ իրազեկել թեկնածուին գրանցած ընտրական հանձնաժողովին¹⁰⁵:

Հաշվի առնելով Հայաստանում ընտրական հանձնաժողովների կազմավորման քաղաքական սկզբունքը, նպատակահարմար է, որ պատգամավորության թեկնածուներին անձեռնմխելիությունից զրկելիս պահանջվի Հայաստանի Հանրապետության գլխավոր դատախազի համաձայնությունը:

Պատգամավորության թեկնածուների գործունեության հաջորդ երաշխիքը՝ աշխատանքից ժամանակավորապես ազատվելն է:

¹⁰² Մանրամասն տես նույն տեղում, էջ 98:

¹⁰³ Տես «Ազգային Ասամբլեայի անդամների, մունիցիպալ խորհուրդների անդամների և քաղաքապետների ընտրությունների մասին» Բուլղարիայի օրենքի հ.50-Նույն տեղում, էջ 51:

¹⁰⁴ Տես նույն տեղում, էջ 21:

¹⁰⁵ Մանրամասն տես "Ռáí ðí èè çàèî í î â ÐÒ", էջ156:

Այսպես, Հայաստանի Հանրապետությունում այն թեկնածուները, ովքեր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների աշխատակիցներ են գրանցվելուց հետո, գրանցման օրվանից մինչև ընտրությունների ընդհանուր արդյունքների պաշտոնական հրապարակման օրը՝ իրենց դիմումի հիման վրա, ազատվում են իրենց պրոֆեսիոնալ (պաշտոնական) պարտականությունները կատարելուց (արձակուրդ են գնում): Իսկ Ռուսաստանի Ղազնությունում, Մոլդովայում, Ուկրաինայում, Չեխիայում, Վրաստանում, Բելառուսում, Սլովակիայում, Ղազախստանում այդպիսի դրույթ սահմանվում է պատգամավորության բոլոր թեկնածուների համար:

Հետաքրքիր է, որ իրենց հիմնական աշխատանքից ազատվելու դեպքում՝ ՌԴ-ում, Ուկրաինայում, Չեխիայում, Ալբանիայում, Վրաստանում, Բելառուսում, Սլովակիայում, Ղազախստանում այդ հիմնական աշխատանքից ազատված, ժամանակահատվածի համար պատգամավորության թեկնածուները, որպես կանոն, ստանում են դրամական փոխհատուցում: Սակայն դրանց չափերը և տրամադրման կարգն այդ երկրներում տարբեր են:

Օրինակ, ՌԴ-ում այդ դրամական փոխհատուցումը չի կարող լինել ավելի, քան օրենքով սահմանված նվազագույն աշխատավարձի տասնապատիկը:

Ալբանիայում սահմանափակում գոյություն չունի, և պատգամավորության թեկնածուներն իրենց աշխատավարձն ստանում են ամբողջությամբ:

Վրաստանում, ընդհակառակը, գործատուն կարող է պահպանել թեկնածուի միջին ամսական աշխատավարձը:

Իսկ Չեխիայում թեկնածուն վճարվում է միայն իր պահանջի դեպքում: Այն թեկնածուները, որոնք չեն աշխատում, վարձատրվում են պատգամավորության թեկնածուների ցուցակներում իրենց ընդգրկած կուսակցությունների կողմից:

Իսկ ՀՀ ընտրական օրենսգրքում դրամական փոխհատուցման մասին խոսք չկա, բայց ընտրություններին մասնակցելու ժամանակահատվածը, ինչպես այլ երկրներում, թեկնածուի համար համարվում է աշխատանքային ստաժ այն մասնագիտությամբ, որով նա աշխատել է մինչև գրանցվելը:

Պատգամավորության թեկնածուների գործունեության երաշխիքներից է նաև թեկնածուներին *գորահավաքներից, ժամկետային զինվորական ծառայությունից և ուսումնավարժական հավաքներից ազատելը*՝ մինչև ընտրությունների արդյունքների պաշտոնական հրապարակումը: Նույնատիպ դրույթ է սահմանված նաև երիտասարդ ժողովրդավարության գրեթե բոլոր երկրներում¹⁰⁶:

¹⁰⁶ Մանրամասն տես «ՌԴ Ղազնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին» ՌԴ Ղազնային օրենքի հ.49-«Նáí ðí èè çàèí í î à ÐÕ», էջ156, «Լտրիդարանի ընտրությունների մասին» Մոլդովայի օրենքի հ.47, «Ուկրաինայի ժող. պատգամավորների ընտրությունների մասին» օրենքի հ.29, «Չեխիայի Ազգային Լտրիդ ընտրությունների մասին» օրենքի հ.53, «Ալբանիայի ժողովրդական ասամբլեայի ընտրությունների մասին» օրենքի հ.61, «Բելառուսի Հանրապետության ԳԼՍ պատգամավորների ընտրությունների մասին» օրենքի հ.44, «Սլովակիայի Ազգային Լտրիդի ընտրությունների մասին» օրենքի հ.52, «Լուդարիայի Ազգային ասամբլեայի անդամների, մունիցիպալ Լտրիդների անդամների և քաղաքապետների ընտրությունների մասին» օրենքի հ.49, «Լտրիդարանի անդամների ընտրությունների

ժամկետների, մեխանիզմների, ընտրական քարոզչության ընթացքում կատարված ֆինանսական ծախսերի փոխհատուցման կարգի միջև:

Օրինակ՝ Հայաստանում Ազգային ժողովի մեծամասնական ընտրակարգով առաջադրված թեկնածուն իր թեկնածությունը հանելու իրավունքը կարող է իրագործել ոչ ուշ, քան ընտրություններից 10 օր առաջ, ՌԴ-ում՝ ոչ ուշ, քան 3 օր առաջ, Չեխիայում՝ 2 օր առաջ, իսկ Ղազախստանում և Վրաստանում՝ գրանցված թեկնածուներին այդ հնարավորությունն օրենքով ընդհանրապես ընդձեռնված չէ: Ընդ որում, Հայաստանում, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 111 հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ թեկնածուի կողմից իր թեկնածությունը հանելու դեպքում՝ ընտրական գրավը և նախընտրական հիմնադրամում մնացած միջոցներն ինքնաբերաբար փոխանցվում են պետական բյուջե:

ՌԴ-ում, ըստ »ՌԴ Ղաշնային ժողովի Պետական դումայի պատգամավորների ընտրությունների մասին« դաշնային օրենքի 51 հոդվածի՝ եթե պատգամավորության թեկնածուն իր թեկնածությունն հանում է առանց հարկադիր հանգամանքների, ապա համապատասխան ընտրական հանձնաժողովը պարտավոր է նրանից գանձել նախընտրական քարոզչության համար դաշնային բյուջեից հատկացված միջոցները¹¹⁰:

Հատուկ նշենք, որ պատգամավորության թեկնածուների ներկայացուցիչների (վստահված անձանց, աջակցող խմբերի և այլոց) իրավական կարգավիճակի ուսումնասիրությունը, ինչպես նաև, պատգամավորության թեկնածուների ընտրական իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների վերլուծությունն ինքնուրույն, համապարփակ ուսումնասիրման կարիք ունի:

---

¹¹⁰ Մանրամասն տե՛ս "Ն՛áí ðí èè çàèî í î â ÐÔ", էջ 157: